

Centraal Planbureau

CPB Achtergronddocument | 31 oktober 2016

Zelfstandigen en hun alternatieven voor sociale zekerheid

*Behoort bij CPB Policy Brief 2016/11
'Zelfstandigen en
arbeidsongeschiktheid'*

Ernest Berkhout
Rob Euwals

Inhoud

Belangrijkste bevindingen	4
1 Aanleiding en onderzoeksopzet	6
1.1 Onderzoeksopzet	6
1.2 Definities	8
1.3 Afbakening onderzoekspopulatie	9
1.4 Trends	10
2 Volatiliteit in inkomens 2006-2013	12
2.1 Bruto persoonlijk inkomen	12
2.2 Besteedbaar gestandaardiseerd huishoudinkomen.....	15
2.3 Heterogeniteit in persoonlijk inkomen zelfstandigen	18
3 Vermogen	20
3.1 Privévermogen en bedrijfsvermogen.....	20
3.2 Schulden.....	23
3.3 Pensioen.....	24
4 Alternatieve inkomensbronnen.....	25
4.1 Private inkomensverzekering arbeidsongeschiktheid.....	26
4.2 Werkende partner	28
4.3 Neveninkomsten uit loondienst (verplicht verzekerd)	29
5 Remedies voor sociale zekerheid in twee scenario's.....	30
6 Alternatieven bij tijdelijk verlies van winstinkomen.....	32
7 Alternatieven bij permanent verlies van winstinkomen	34
7.1 Hoeveel zelfstandigen kunnen volledig voorzien in sociaal minimum?	37
7.2 Hoeveel zelfstandigen kunnen volledig voorzien in inkomen op WIA-niveau? ...	39
Literatuur	41
Bijlage A – Kenmerken van het Inkomenspanelonderzoek (IPO)	42
Bijlage B – Verschillen in definities.....	47
Bijlage C – Achtergrondtabellen	50

Belangrijkste bevindingen

- Zelfstandigen verdienen gemiddeld in 2006 bruto iets meer dan werknemers, in 2013 bruto iets minder.
- Fiscale faciliteiten verkleinen dit verschil, de zelfstandigenaftrek is een steeds belangrijk onderdeel geworden van het besteedbaar inkomen. Netto inkomen verdienen zelfstandigen en werknemers ongeveer evenveel.¹
- Tussen zelfstandigen onderling zijn de inkomensverschillen veel groter dan tussen werknemers onderling. Achter het gemiddelde gaat dan ook veel heterogeniteit schuil. Ook de inkomensfluctuatie is veel groter bij zelfstandigen.
- De belangrijkste onderverdeling van zelfstandigen is die tussen ib-ondernemers, dga's en freelancers. Elk van deze drie groepen wordt fiscaal anders behandeld. De groei tussen 2006-2013 zit vooral bij de ib-ondernemers.
- Ook zijn er verschillende definities van zelfstandigen in omloop; sommige 'zelfstandigen' verdienen meer met hun baan in loondienst dan met hun bedrijf. Sinds 2011 is er bij het CBS een definitie beschikbaar waarin deze groep niet langer tot de zelfstandigen gerekend wordt, voor eerdere jaren is die helaas niet beschikbaar.
- De meeste zelfstandigen beschikken over een of meerdere alternatieve inkomensbronnen. Als hun winstinkomen tijdelijk of permanent zou wegvallen, kunnen zij niet alleen terugvallen op hun vermogen, maar vaak ook op een private verzekering tegen arbeidsongeschiktheid, inkomen van de partner, of verplicht verzekerde neveninkomsten uit loondienst.
- Over pensioenvermogens zijn momenteel nog onvoldoende betrouwbare gegevens beschikbaar, op individueel- of huishoudensniveau. Pensioenen maken derhalve geen onderdeel uit van onze analyses.
- Het vermogen van zelfstandigen is vrij ongelijk verdeeld. Tussen 2006-2013 is het mediane vermogen afgenomen, met name vanwege de dalende waarde van de eigen woning.
- Het aandeel zelfstandigen met een private arbeidsongeschiktheidverzekering (aov) is de afgelopen jaren echter steeds gedaald. Dat komt met name omdat nieuwe cohorten zich steeds minder vaak verzekeren. In 2013 had 24% van de zelfstandigen een particuliere aov, in 2006 was dat nog 27%.
- De waarde van de alternatieve inkomensbronnen van zelfstandigen is vrij ongelijk verdeeld, net als het vermogen. Zo'n 4% van de zelfstandigen beschikt over geen enkele van de genoemde alternatieven.
- In geval van tijdelijke uitval van het winstinkomen (bijvoorbeeld door ziekte) zijn de alternatieve inkomsten meestal voldoende om 12 maanden in een minimuminkomen te

¹ Het gaat hier om het 'gestandaardiseerd netto besteedbaar huishoudinkomen'. Dat is het gezamenlijke netto inkomen op huishoudensniveau, na correctie voor verschillen in huishoudensomvang.

voorzien. Maar 18% heeft onvoldoende alternatieven, op korte termijn.² Voor ongeveer 10% van de zelfstandigen leveren de alternatieven minder op dan 6 duizend euro netto.³

- In geval van arbeidsongeschiktheid (permanente uitval van het winstinkomen) heeft 27% van de zelfstandigen onvoldoende remedies om zelfstandig in een inkomen op bijstandsniveau te voorzien. Ruim de helft heeft onvoldoende remedies voor een alternatief inkomen op een niveau vergelijkbaar met de werknemersverzekering WIA.⁴

² Bij deze berekening blijven het bedrijfsvermogen en de woningwaarde buiten beschouwing.

³ Wellicht zij ondersteuning ontvangen uit een broodfonds. Helaas is uit de bij CBS beschikbare gegevens niet bekend hoeveel van deze zelfstandig daarin participeren. Volgens broodfonds.nl waren medio 2016 in totaal 9 duizend zelfstandigen lid van een broodfonds. In 2013 lag dat aantal lager.

⁴ We maken daarbij de veronderstelling dat de 24% zelfstandigen met een particuliere aov volledig in deze niveaus kunnen voorzien.

1 Aanleiding en onderzoeksopzet

Zijn de zelfstandigen in Nederland de ‘dagloners van de 21^e eeuw’ of de ‘zelfbewuste zelfstandigen’? Beide archetypen komen voor, maar geen van beide doet recht aan de verscheidenheid van de groep. Bij het publieke debat over de rol van zelfstandigen in de sociale zekerheid is het zinvol om te beseffen dat inmiddels sprake is van grote diversiteit binnen de groep zelfstandigen. Door de groei van het aandeel zzp’ers is ‘de zelfstandige’ niet meer te vangen met één archetypisch beeld. Daarnaast is het onderscheid tussen zelfstandigen en werknemers steeds minder evident geworden.

Dat is een van de bevindingen van het vorig jaar gepubliceerde interdepartementale beleidsonderzoek naar zzp’ers (IBO-ZZP, zie Ministerie van Financiën, 2015). Daarnaast vinden zij dat het bruto inkomen van zelfstandigen gemiddeld lager is dan van werknemers, maar dat het besteedbaar inkomen vergelijkbaar is vanwege de verschillen in belasting, sociale premie en toeslagen. Ook merkt men op dat door de groei van het aandeel zzp’ers het bereik en het financieel draagvlak van het sociale zekerheidsstelsel afneemt, en dat het inkomensrisico bij ongeval en ouderdom toeneemt. In een position paper ten behoeve van het IBO concludeerde CPB onder andere dat zelfstandigen zich soms onvoldoende bewust zijn van hun inkomensrisico bij arbeidsongeschiktheid, en dat bestaande mogelijkheden voor verzekering onderbenut blijven (Bosch et al., 2015). Knoef et al (2013) stellen vast dat zelfstandigen in vergelijking met werknemers minder sparen voor hun pensioen, maar wel meer vermogen opbouwen in hun eigen woning. Deze bevindingen roepen de vraag op die centraal staat in dit achtergronddocument:

“In hoeverre zijn zelfstandigen in staat om zelf inkomensschokken op te vangen?”

1.1 Onderzoeksopzet

Het doel van dit document is om achtergrondinformatie te verschaffen over de financiële positie van zelfstandigen. In dit achtergronddocument hanteren we een brede blik, we bekijken meerdere aspecten van die financiële positie om geïnteresseerden zo goed mogelijk te informeren. In de bijbehorende Policy Brief is de vraagstelling veel meer toegespitst op de financiële positie indien een zelfstandige volledig arbeidsongeschikt raakt, en daardoor geconfronteerd wordt met een langdurige uitval van de verdien capaciteit.

Als eerste kijken we naar de fluctuatie van inkomens en vermogens, van verschillende type zelfstandigen. Vervolgens kijken we naar hun overige alternatieven om inkomensschokken op te vangen: private verzekering, werkende partner en arbeid in loondienst (die verplicht verzekerd is). Daarna kijken we wat deze alternatieve inkomensbronnen opbrengen in twee scenario’s: een tijdelijke uitval van inkomen (bijvoorbeeld door ziekte of gebrek aan opdrachten) en een permanente uitval (als gevolg van arbeidsongeschiktheid). We beantwoorden de vraag in hoeverre men zelfstandig in staat is in een inkomen te voorzien,

op minimumniveau en op het niveau van 70% van het voormalige inkomen. Daarvoor zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe verliep de afgelopen jaren de inkomensontwikkeling van zelfstandigen (zowel bruto als netto)?
2. In hoeverre laat het inkomen van zelfstandigen meer fluctuaties zien dan dat van werknemers?
3. Voor welke subgroepen van zelfstandigen zijn relevante verschillen te onderscheiden?
4. Hoe verliep de afgelopen jaren de ontwikkeling van de verschillende soorten vermogen van zelfstandigen?
5. Welke andere alternatieven hebben zelfstandigen om inkomensschokken op te vangen?
6. Kunnen zij met die alternatieven zelfstandig in een minimuminkomen voorzien bij een *tijdelijk* (éénjarig) verlies van winstinkomen?
7. Kunnen zij met die alternatieven zelfstandig in een inkomen voorzien bij *permanent* verlies van winstinkomen (tot aan pensionering)?
 - a. op niveau van sociaal minimum?
 - b. op niveau van 70% van de gebruikelijke inkomsten?

De onderzoeksvragen worden in bovenstaande volgorde beantwoord in dit achtergronddocument. Voor enkele onderzoeksvragen is extra toelichting zinvol:

ad 1) Voor zelfstandigen is het bruto-nettotraject wezenlijk anders dan voor werknemers. Terwijl hun *bruto persoonlijk* inkomen gemiddeld lager ligt dan dat van werknemers, ligt hun *netto huishoudinkomen* op vergelijkbaar niveau (IBO ZZP, 2015). Dit komt met name door de ruimere fiscale aftrek. Omdat sommige inkomsten (zoals huurtoeslag, kinderbijslag) niet aan een persoon maar een huishouden worden toegekend, is het netto inkomen alleen gedefinieerd op huishoudensniveau. Voor een vergelijking van koopkrachtniveaus tussen zelfstandigen en werknemers is derhalve hun netto huishoudinkomen relevant. In de CBS-definitie wordt dit het 'besteedbaar huishoudinkomen' genoemd.

ad 3) Zelfstandigen vormen een dermate heterogene groep, dat het zinvol lijkt om te kijken naar eventuele belangrijke verschillen tussen groepen.

ad 4) We onderscheiden drie componenten van het privé-vermogen en twee componenten van het bedrijfsvermogen.

ad 5) Naast vermogen beschouwen we nog drie alternatieve inkomensbronnen:

- a. private verzekering tegen arbeidsongeschiktheid;
- b. werkende partner;
- c. bijverdiensten uit loondienst (verplicht verzekerd).

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen maken we gebruik van bestaande databronnen op persoonsniveau, beschikbaar gesteld via het Centrum voor Beleidsstatistiek van het CBS. De basisdata worden gevormd door de jaargangen 2006-2013 van het Inkomens Panel Onderzoek (IPO). Van jaargang 2014 was ten tijde van het onderzoek weliswaar reeds een voorlopige versie beschikbaar, die is niet bruikbaar. In de voorlopige versies van het IPO ontbreken precies van zelfstandigen nog veel gegevens, omdat hun volledige belastingaangiften later binnenkomen dan die van werknemers. De definitieve

versie van het IPO wordt gekoppeld aan het Integraal Vermogensbestand en enkele andere CBS-registratiebestanden; zie bijlage A voor een uitgebreidere beschrijving van de data.

1.2 Definities

Omdat de groep zelfstandigen zeer heterogeen is, is het lastig om een kwantitatief beeld te schetsen dat aan alle verschijningsvormen evenveel recht doet. Welke indeling ook gehanteerd wordt, de heterogeniteit in inkomen en vermogen is binnen de verschillende groepen zelfstandigen altijd groter dan binnen de grote groep werknemers in loondienst. CBS (2014b) schetst diverse mogelijke indelingen, maar in deze publicatie beperken we ons tot de zogenaamde ‘fiscale indeling’.

De Belastingdienst onderscheidt drie typen zelfstandigen: directeur-grotoaandeelhouders (dga’s), zelfstandig ondernemers (ib-ondernemers) en resultaatgenieters (freelancers). Deze typen ontvangen hun inkomen elk uit een andere bron, met een ander regime van inkomstenbelasting. Dga’s ontvangen ‘toegerekend loon’ van hun bv, ib-ondernemers ontvangen winstinkomen uit hun onderneming (eenmanszaak, maatschap of vof) en freelancers ontvangen ‘inkomen uit overige arbeid’ (freelancers hebben geen eigen onderneming).

Een ander onderscheid is dat naar levering van producten of van diensten. Deze indeling hangt nauw samen met een indeling naar sectoren. Voor fiscale behandeling is dit onderscheid niet van belang, maar wel voor de typering van zelfstandigen. De toename van zelfstandigen wordt met name toegeschreven aan de toename van zelfstandigen die diensten aanbiedt.⁵

Daarnaast zijn nog andere indeling in omloop. In het publieke debat wordt meestal gesproken over ‘zzp’ers’, waarbij men feitelijk alleen degenen zonder personeel aanspreekt. Vaak wordt deze term echter ook gebruikt in gevallen waarbij het onderscheid wel/geen personeel helemaal niet relevant of zelfs onbekend is.

In de nationale rekeningen worden weer andere definities gebruikt. Hier worden dga’s tot de werknemers, terwijl 400 duizend personen als ongeregistreerde zelfstandigen worden beschouwd die in overige statistieken buiten beschouwing blijven. Voor een bruikbaar en gedetailleerd overzicht van alle verschillen tussen definities, zie CBS (2016).

In officiële statistieken wordt soms ook nog onderscheid gemaakt naar de hoofdbaan van personen versus alle banen. Dat laatste leidt echter snel tot misverstanden vanwege dubbeltelling. Tabel 1.1 laat zien dat er in totaal 797 duizend personen zijn die hun inkomen voornamelijk verdienen als zelfstandige zonder personeel, en 267 duizend als zelfstandige met personeel. Dat kan zijn als dga, als ib-ondernemer of als freelancer, maar ook in combinaties daarvan. Daarnaast kunnen ze ook nog in loondienst werken. Sterker nog: van

⁵ Nadeel van deze indeling is dat zij alleen gemeten wordt in de steekproef van de Enquête Beroepsbevolking, waarin juist weer geen informatie bekend is over inkomen en winst.

de 435 duizend personen die als freelancer inkomsten vergaren, is dat slechts voor 94 duizend personen de voornaamste inkomensbron. Om dubbeltellingen te vermijden is het noodzakelijk de telling van *personen* te gebruiken, dus met de focus op de belangrijkste inkomensbron.

Tabel 1.1 Verschillende definities van zelfstandigen op Statline

2014	alle inkomensbronnen (a)	waarvan als hoofdinkomen	voornaamste inkomen
	bronnen (x1000)		personen (x1000)
Zelfstandig ondernemer zonder personeel	829	71%	592
Zelfstandig ondernemer met personeel	200	91%	182
Dga zonder personeel	144	77%	111
Dga met personeel	95	90%	85
Meewerkend gezinslid	38	58%	22
Overige zelfstandige (freelancer)	435	22%	94
Zelfstandige met personeel	295 (b)	n.v.t.	267
Zelfstandige zonder personeel	1,408 (b)	n.v.t.	797

Bron: CBS Statline (2016), voorlopige cijfers.
(a) Zowel hoofdbanen als bijbanen worden hier meegerekend. Er is in deze tabel geen rekening gehouden met mogelijke andere typen inkomensbronnen, zoals loon uit arbeid of pensioen. Wanneer een persoon meerdere typen inkomensbronnen als zelfstandige heeft (bijvoorbeeld zowel zelfstandig ondernemer als dga), dan wordt deze persoon bij elke categorie één keer meegeteld.
(b) Cijfer is inclusief dubbeltellingen.

Naast verschillen in de definities van zelfstandigen, zijn ook verschillen in de definities van inkomen belangrijk. In dit achtergronddocument kijken we hoofdzakelijk naar het ‘persoonlijk inkomen’ en het ‘gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen’. De uitgebreide definitie van beide inkomensbegrippen is te vinden in Bijlage B. In hoofdlijnen gaat het om indicatoren van respectievelijk het inkomen vóór belastingheffing en het inkomen na verrekening van belastingen en premies voor ziekte en arbeidsongeschiktheid. Beide indicatoren zijn gekozen omdat ze geschikt zijn voor vergelijkingen op persoonsniveau. Dat is niet evident, omdat bepaalde inkomenscomponenten slechts worden waargenomen op huishoudensniveau.

1.3 Afbakening onderzoekspopulatie

Er zijn inmiddels diverse publicaties beschikbaar over het gemiddelde inkomen en doorsnee vermogen van zelfstandigen in Nederland, zie onder andere CBS (2014a), CBS (2014b) en Caminada et al. (2014). Daarnaast worden door CBS jaarlijks actuele tabellen gepubliceerd op Statline (zie Tabel 1.1), maar die gaan niet verder terug dan 2011. In dit achtergronddocument richten we ons dan ook niet op de totalen voor de gehele populatie, maar kijken we meer in detail naar de belangrijke subgroepen en verschillen met werknemers. Daarnaast willen we trends in kaart brengen over meerdere jaren. Vanwege onderlinge vergelijkbaarheid van beschikbare data beperken we ons daarbij tot de periode 2006-2013, en tot personen in de leeftijdscategorie van 20-59 jaar. De indeling van subgroepen vindt plaats aan de hand van de oudere CBS-indeling (Tabel 1.2) omdat de nieuwere indeling (zoals in Tabel 1.1) helaas alleen voor het jaar 2013 beschikbaar is in de

microdata.⁶ Zie Bijlage B voor een gedetailleerd overzicht van de verschillen tussen de ‘oude’ en ‘nieuwe’ indeling.

Binnen de groep zelfstandigen in de onderzoekspopulatie vormen de ib-ondernemers met 77% verreweg de grootste groep. Behalve fiscale verschillen zijn er ook inhoudelijke verschillen met dga's en freelancers. Over het algemeen beschikken dga's over meer financiële armslag: de rechtsvorm bv brengt meer kosten met zich mee en is pas lonend vanaf een bepaald winstniveau. Daarnaast kunnen dga's inkomsten deels verschuiven tussen arbeidsinkomen (box1) en inkomen uit vermogen (box 2), en stellen zij soms inkomsten uit door de winsten niet uit te keren maar in het bedrijfsvermogen te laten (Bettendorf et al, 2016). Freelancers vormen weer een hele andere categorie. Hoewel veel werkenden inkomsten uit overige arbeid hebben, is dat slechts voor krap 100 duizend personen de belangrijkste inkomensbron. Dat zijn bovengemiddeld vaak vrouwen, met vaak een laag inkomen. Freelancers hebben dan ook relatief vaak een partner die binnen hun huishouden de kostwinner is.⁷

1.4 Trends

In de onderzoeksperiode 2006-2013 het aantal ib-ondernemers elk jaar is toegenomen, zelfs in crisisjaar 2009 toen de meesten verlies maakten. Terwijl het aantal werkenden in loondienst na de crisis van 2009 juist is gedaald. Opvallend is verder dat ook aantal freelancers (met freelance-inkomen als belangrijkste inkomensbron) na de crisis van 2009 is afgenomen.

Tabel 1.2 Aantal ib-ondernemers elk jaar toegenomen tussen 2006-2013

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toename 2006-2013
Werknemer	5.837	5.891	5.905	5.885	5.782	5.762	5.699	5.579	-4% -258
IB-ondernemer	725	728	772	780	795	820	847	852	18% 127
Dga	145	160	170	172	172	166	163	163	12% 18
Freelancer	92	104	118	119	100	91	86	92	1% 1

Aantal werkende personen (duizendtallen), naar sociaaleconomische classificatie SEC, alle leeftijden.
Meewerkend gezinslid is in de fiscale definitie niet altijd zelfstandige, die valt soms onder freelancer maar soms ook onder werknemer of 'zonder inkomen'. Zie Bijlage B voor meer detail over definitieverschillen.

Afgaande op de nieuwste, voorlopige, cijfers is aan die stijging in 2014 een (voorlopig) einde gekomen. Tabel 1.3 laat zien dat (volgens de nieuwe indeling) het aantal zelfstandigen in 2014 met 22 duizend is afgenomen. Dat is geen grote daling, maar wel een opvallende. Of hier sprake is van een eenmalige daling of een werkelijke trendbreuk zal blijken als de gegevens over 2015 gepubliceerd worden.⁸

⁶ Voor 2014 is alleen een voorlopige versie van de microdata beschikbaar, die niet geschikt is voor de analyse van inkomens en vermogens van zelfstandigen.

⁷ Zie paragraaf 2.3 voor meer details over heterogeniteit binnen de groep freelancers.

⁸ Naar verwachting eind dit jaar.

Tabel 1.3 Aantal zelfstandigen in 2014 voor het eerst gedaald (personen, x1000)

	2011	2012	2013	2014
Zelfstandig ondernemer	759	779	792	774
Dga	201	200	197	196
Overige zelfstandige (freelancer)	99	94	96	94
Meewerkend gezinslid	26	25	23	22
Totaal aantal personen	1,085	1,098	1,108	1,086
- waarvan zonder personeel	762	784	802	797

Bron: CBS Statline (2016), voorlopige cijfers. Cijfers betreffen personen, in duizendtallen.

Longitudinale statistieken van de instroom en uitstroom van zelfstandigen zijn tot nu toe gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking. CBS (2014b) heeft daarbij speciaal gekeken naar zzp'ers. Zij concluderen dat de groei van het aantal zelfstandigen vooral veroorzaakt wordt door de groei van het aantal zzp'ers. Ongeveer de helft van de startende zzp'ers in 2013 was het kwartaal daarvoor werknemer, 18% was werkloos en de rest was niet actief op de arbeidsmarkt. De nieuwe zzp'ers werken vooral in de zakelijke dienstverlening, zorg, en detailhandel. Het aantal startende zzp'ers in de bouw is sinds 2008 een stuk lager dan daarvoor. Uit deze statistieken blijkt ook dat de meeste zelfstandigen die stoppen (weer) in loondienst gaan werken. Het aandeel dat uitstroomt naar werkloosheid is tussen sinds 2008 gestegen, van 6% naar 15% van alle zzp'ers die zijn gestopt.⁹ Dat betrof vooral mannen van middelbare leeftijd; vrouwen die stoppen worden vaker inactief, jongeren worden werknemer. Zo'n 8% van de stoppende zzp'ers had een kwartaal later een bijstandsuitkering.

Het lijkt er echter op dat de percentages uit bovenstaande bron geen helder beeld geven van de dynamiek onder voltijds werkenden: bijna 40% van de uitstroom betreft immers zzp'ers die minder dan 12 uur per week actief zijn. Voltijds werkende zzp'ers blijken bijvoorbeeld vaker een baan als werknemer te vinden.¹⁰ Uit een analyse naar instroom en uitstroom op basis van het IPO 2006-2013 komt, op basis van gemiddelde jaarlijkse cijfers, een lagere dynamiek naar voren:¹¹

- Zo'n 92-93% van de 1 miljoen dga's en ib-ondernemers is dat het jaar daarop ook.
- Van de ongeveer 100 duizend freelancers daarentegen, wisselt jaarlijks 30% van arbeidsmarktstatus.
- Van de ib-ondernemers stroomde, gemiddeld tussen 2006-2013, jaarlijks zo'n 4% uit naar loondienst en 1% naar dga. De laatste jaren stroomde ongeveer 1,0 tot 1,4% naar een uitkering.
- Van de freelancers stroomde jaarlijks 15% naar loondienst, 7% naar inactief zonder uitkering en 3% naar inactief met uitkering.

⁹ Dit betreft overgangen van kwartaal-op-kwartaal. Het is niet bekend wat de status is na 12 maanden.

¹⁰ Daarnaast kan het zijn dat kwartaalcijfers meer dynamiek registreren dan jaarcijfers, met name bij personen die in 12 maanden meermaals van arbeidsmarktstatus wisselen.

¹¹ Er zijn diverse methodologische verklaringen te bedenken voor deze verschillen. Het is niet gezegd dat de ene bron beter is dan de andere, beide bronnen betreffen immers enquêtes met ongeveer 100 duizend kernpersonen. Bij EBB is dat een roterend panel, bij IPO betreft het elk jaar dezelfde steekproef. Een integrale statistiek op basis van registraties zou nauwkeurigere stroompercentages kunnen leveren, maar die is helaas niet beschikbaar.

- Van alle ib-ondernemers werkte gemiddeld 7% het jaar ervoor nog in loondienst. In omgekeerd perspectief: van alle werknemers in loondienst werd jaarlijks 1% ib-ondernemer.
- Freelancers starten relatief vaak vanuit inactiviteit of uitkering. Gemiddeld 10% van alle freelancers was het jaar ervoor ‘inactief zonder uitkering’, 14% werkte het jaar ervoor in loondienst.
- Ook uit analyse op basis van IPO blijkt dat de zelfstandigen die stoppen in 2012 en 2013 vaker in een uitkering belanden dan in de jaren daarvoor.

2 Volatiliteit in inkomens 2006-2013

Het inkomen van zelfstandigen vertoont meer spreiding en grotere fluctuaties dan dat van werknemers. Het bruto-nettotraject verschilt bij ib-ondernemers vanwege fiscale aftrekposten, en bij dga's vanwege dividendinkomen in box 2. Een op de zes zelfstandigen heeft een besteedbaar inkomen onder het niveau van minimumloon.

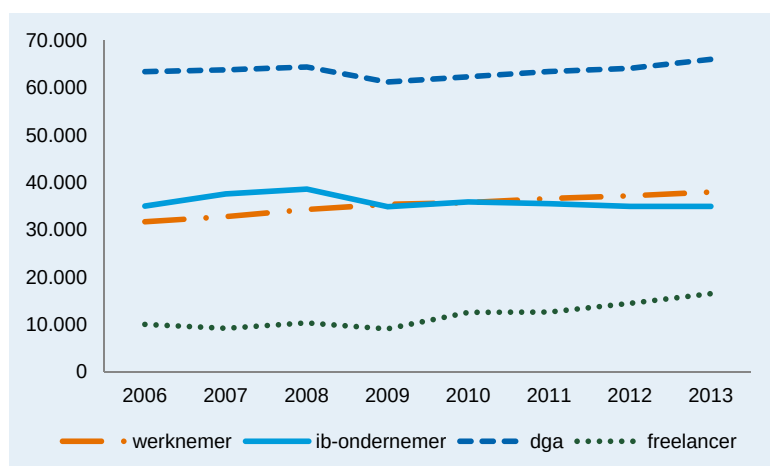
De volatiliteit van inkomens brengen we op twee manieren in kaart. Allereerst kijken we naar veranderingen in het gemiddelde en naar de verdeling rondom dat gemiddelde (paragraaf 2.1.1). Daarnaast kijken we naar het gemiddelde en de verdeling van de veranderingen (paragraaf 2.1.2). Bij die laatste kijken we naar de verandering in absolute bedragen en niet naar groeipercentages, omdat percentages opgeblazen worden als de noemer laag is. Sterker nog, als men in het basisjaar verlies maakt en het jaar daarop winst, zou het groeipercentage zelfs negatief worden en dat zou een verkeerd beeld geven. Behalve voor het bruto inkomen (paragraaf 2.1) doen we bovenstaande ook voor het besteedbaar inkomen (paragraaf 2.2). Ten slotte kijken we wat de belangrijkste verschillen zijn tussen subgroepen van zelfstandigen. Een exacte definitie van deze inkomensbegrippen is opgenomen in Bijlage B.

2.1 Bruto persoonlijk inkomen

2.1.1 Inkomensniveau

Voor de financiële crisis van 2009 verdiende de ib-ondernemer gemiddeld net iets meer dan de werknemer in loondienst, sinds 2011 gemiddeld iets minder. De freelancer verdient aanzienlijk minder, maar dat is een aparte groep met aparte kenmerken (zie paragraaf 2.3).

Figuur 2.1 IB-ondernemer heeft sinds crisis 2009 lager bruto inkomen dan werknemer

Bruto persoonlijk inkomen, gemiddelde per type werkende.

Het persoonlijk inkomen bestaat uit diverse bronnen, die elk fiscaal verschillend behandeld worden (zie tabel 2.1). De werknemer ontvangt zijn inkomen vooral uit loondienst, de dga uit zijn aanmerkelijk belang en via loon in natura.¹² De ib-ondernemer heeft vooral winst uit onderneming, maar ontvangt daarnaast gemiddeld ook nog een substantieel deel uit arbeid in loondienst (paragraaf 4.3 gaat dieper in op deze hybride zelfstandigen). De freelancer ten slotte ontvangt zijn inkomen vooral uit overige arbeid.

Tabel 2.1 Wat zijn de belangrijkste bronnen waaruit men inkomen verkrijgt?

	Loondienst	Loon dga	Loon in natura	Overige arbeid	Winst
Werknemer	35.900	-	500	100	-
IB-ondernemer	6.700	500	100	200	26.800
Dga	700	63.300	3.200	100	-
Freelancer	900	100	-	15.200	-

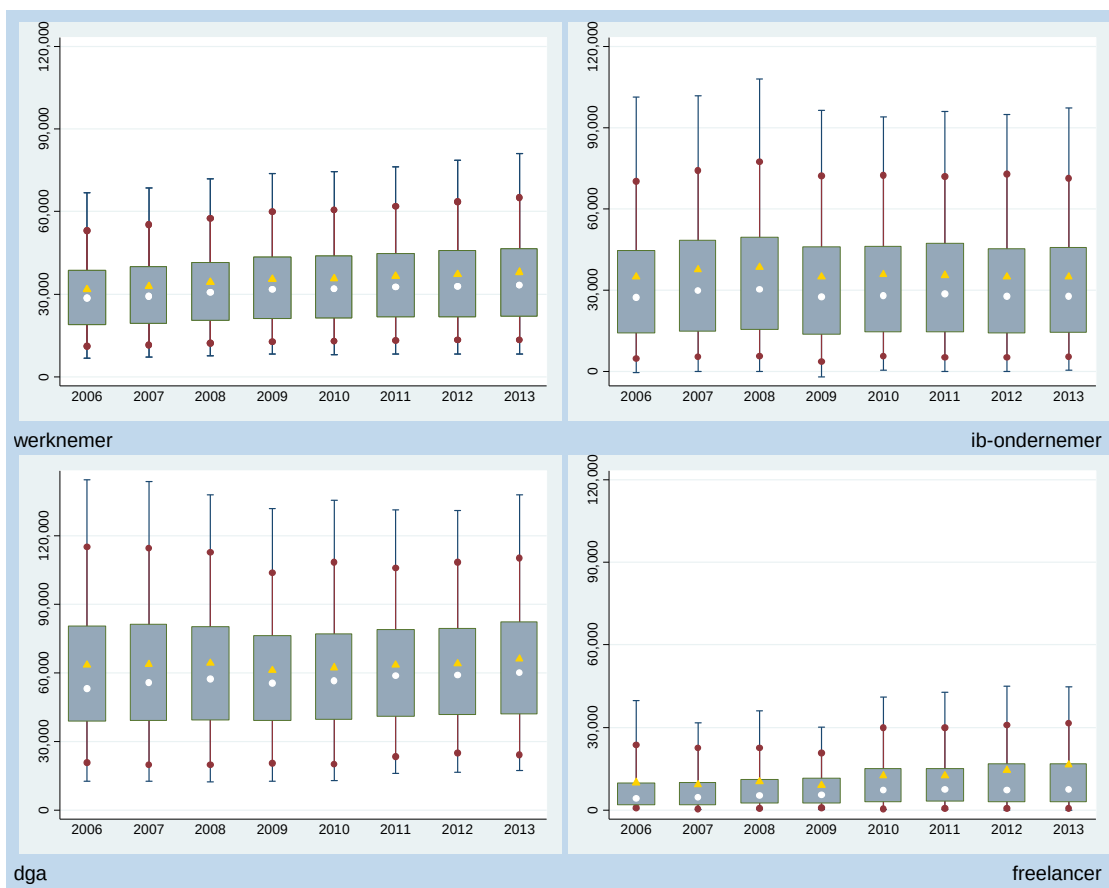
Bruto persoonlijk inkomen, gemiddelde per type werkende en inkomensbron, 2013.

De getallen in de rij tellen niet exact op tot het gemiddelde in de vorige figuur. Men kan namelijk ook nog persoonlijk inkomen ontvangen uit andere bronnen (zoals uitkeringen), terwijl premies voor inkomensverzekeringen het persoonlijk inkomen verminderen. Zie bijlage B voor de definities van 'persoonlijk' en 'besteedbaar' inkomen.

Achter het vergelijkbare gemiddelde gaan grote verschillen in inkomens schuil, bij zelfstandigen nog meer dan bij werknemers in loondienst (zie figuur 3.2). Bij een kwart van de ib-ondernemers was het bruto persoonlijk inkomen in 2013 minder dan 15 duizend euro. Bij freelancers is het gemiddelde laag, maar de verdeling zeer scheef, omdat slechts een kwart kostwinner is.

¹² De dga ontvangt vaak ook nog dividend over zijn aandelen aanmerkelijk belang. Dat wordt echter niet tot persoonlijk inkomen gerekend; het dividend is inkomen uit vermogen en wordt daarom alleen op huishoudniveau gemeten. Het dividend, gemiddeld zo'n 10 duizend euro per dga-huishouden, komt wel tot uiting in het netto besteedbaar huishoudinkomen.

Figuur 2.2 Spreiding tussen ib-ondernemers onderling is groter dan tussen werknemers onderling

Bruto persoonlijk inkomen, verdeling per type werkende.

Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90. Het getal geeft de mediane waarde.

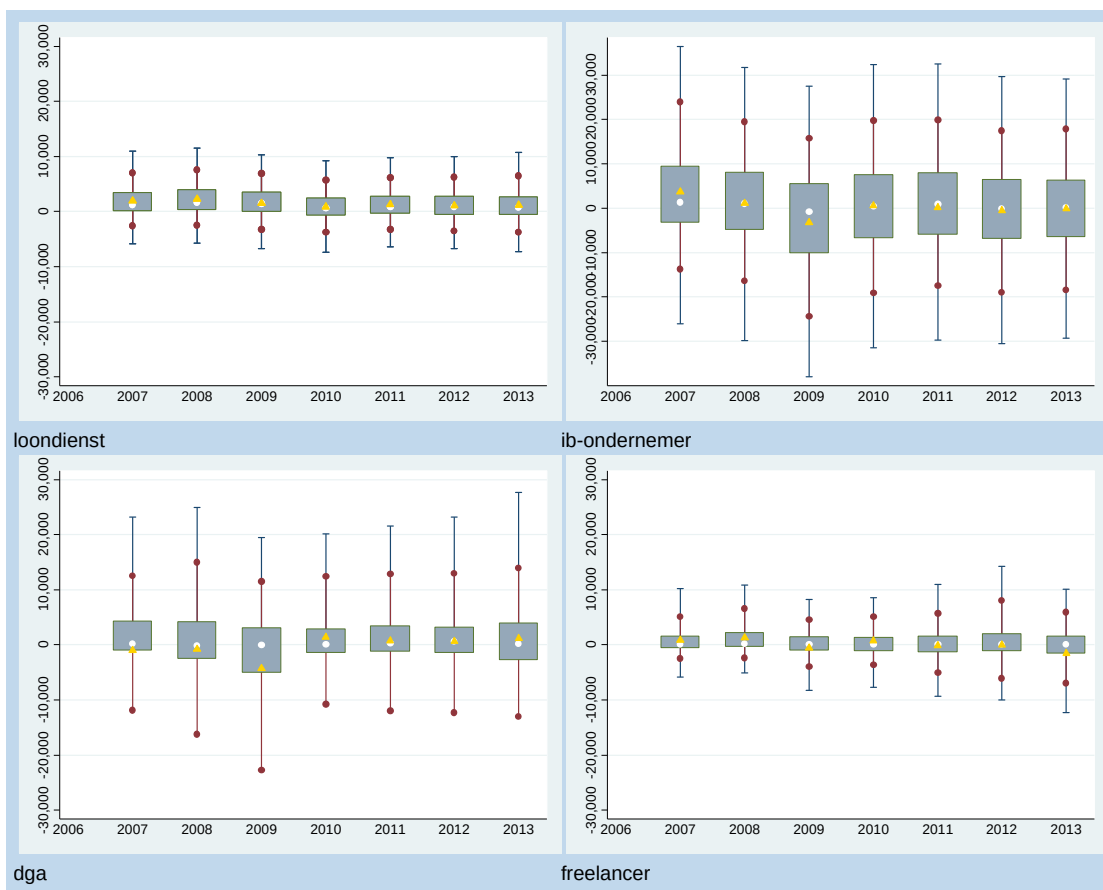
2.1.2 Inkomensverandering

In 2009 ging het gemiddelde inkomen van zelfstandigen flink achteruit, en ook 2012 en 2013 waren gemiddeld verliesjaren (behalve voor dga's). Daarentegen is voor werknenden in loondienst het inkomen gemiddeld elk jaar toegenomen.

Tabel 2.2 Verandering van het bruto persoonlijk inkomen, gemiddeld naar type werkende

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Werknemer	1.900	2.300	1.500	800	1.300	1.100	1.200
IB-ondernemer	3.700	1.100	-3.300	500	200	-500	-100
Dga	-1.000	-800	-4.200	1.300	700	600	1.200
Freelancer	800	1.200	-600	700	-100	0	-1.500

Figuur 2.3 Verandering persoonlijk bruto inkomen fluctueert veel heftiger bij ib-ondernemers

Toename bruto persoonlijk inkomen in jaar x, verdeling per type werkende.

Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90. Het getal geeft de mediane waarde.

Conclusie: bij zelfstandigen is er sinds 2010 een redelijk constante verdeling van de groei, in 2009 was er iets meer spreiding.

2.2 Besteedbaar gestandaardiseerd huishoudinkomen

Voor het netto inkomen hanteren we het begrip ‘besteedbaar gestandaardiseerd huishoudinkomen’. Daarin komt zowel het effect van fiscale maatregelen tot uiting, alsook de effecten van het hebben van een partner. Weliswaar wordt door de standaardisering een correctie uitgevoerd voor verschillen in huishoudensomvang, maar dat neemt niet weg dat een samenwonend paar meer te besteden heeft dan twee alleenstaanden met dezelfde inkomens.¹³ De reden om op huishoudniveau te kijken is dat dan ook het inkomen uit vermogen kan worden meegerekend.¹⁴ Dat laatste is met name voor dga's belangrijk, zij ontvangen namelijk vaak dividend-inkomsten uit hun bv (aandelen aanmerkelijk belang).

¹³ De standaardisatie bestaat uit de toepassing van CBS-equivalentiefactoren, afhankelijk van het aantal volwassenen en kinderen. (zie @@@ voor detail) Voor alleenstaanden is de equivalentiefactor gelijk aan 1. Voor een samenwonend stel zonder kinderen is die 1,37. Dat betekent dat een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro hetzelfde bestedingsniveau heeft als een samenwonende stel met een inkomen van 13,7 duizend euro.

¹⁴ Vermogen en inkomen uit vermogen (dividend, overwaarde eigen woning etc) wordt alleen waargenomen op huishoudensniveau, en is daarom niet zomaar aan afzonderlijke huishoudleden toe te rekenen.

2.2.1 Inkomensniveau besteedbaar

Onderstaande tabel laat zien dat het gemiddelde besteedbaar inkomen tussen werknemers en ib-ondernemers in 2013 nauwelijks nog verschilt; sinds 2006 zijn beide niveaus naar elkaar toegegroeid. Het gemiddelde van dga's steekt daar duidelijk bovenuit, dat van freelancers ligt er iets onder.

Tabel 2.3 IB-ondernemer gemiddeld juist iets meer werknemer (maar verschil is sterk afgenomen)

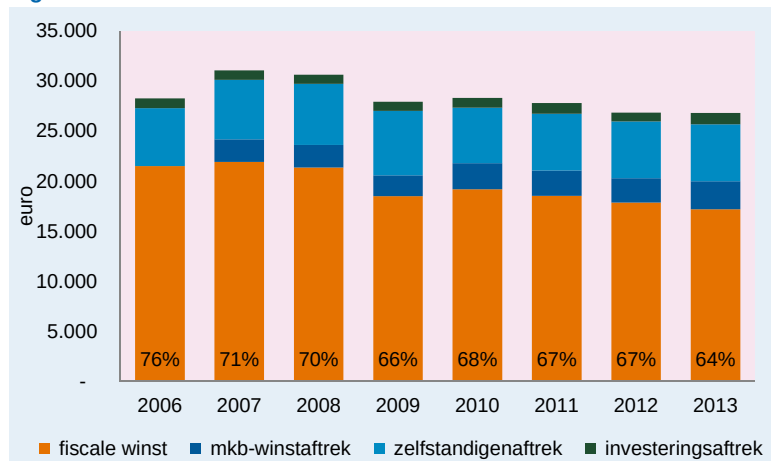
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Werknemer	24.100	25.300	26.000	26.500	26.400	26.700	26.800	27.400
IB-ondernemer	26.500	28.800	29.000	26.900	27.600	27.900	27.600	27.800
Dga	37.600	48.700	39.700	38.500	39.700	39.200	39.400	37.400
Freelancer	21.700	22.500	23.900	22.300	23.500	23.100	23.200	24.100

Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen, gemiddelde per type werkende.

Voor veel ib-ondernemers zit er een behoorlijk verschil tussen bruto en netto vanwege de ondernemersaftrek (zie figuur 3.4). In 2013 gaat het om de volgende posten:

- Zelfstandigenaftrek, 7280 euro (tenzij de winst lager is).
- Startersaftrek, 2123 euro (maximaal drie jaar).
- Diverse regelingen voor investeringsaftrek, gemiddeld 1100 euro.
- MKB-winstaftrek, 14% van de winst na ondernemersaftrek.

Figuur 2.4 Steeds kleiner deel van winst ib-ondernemers daadwerkelijk belast

Fiscale decompositie van winst uit onderneming, gemiddeld per ib-ondernemer.

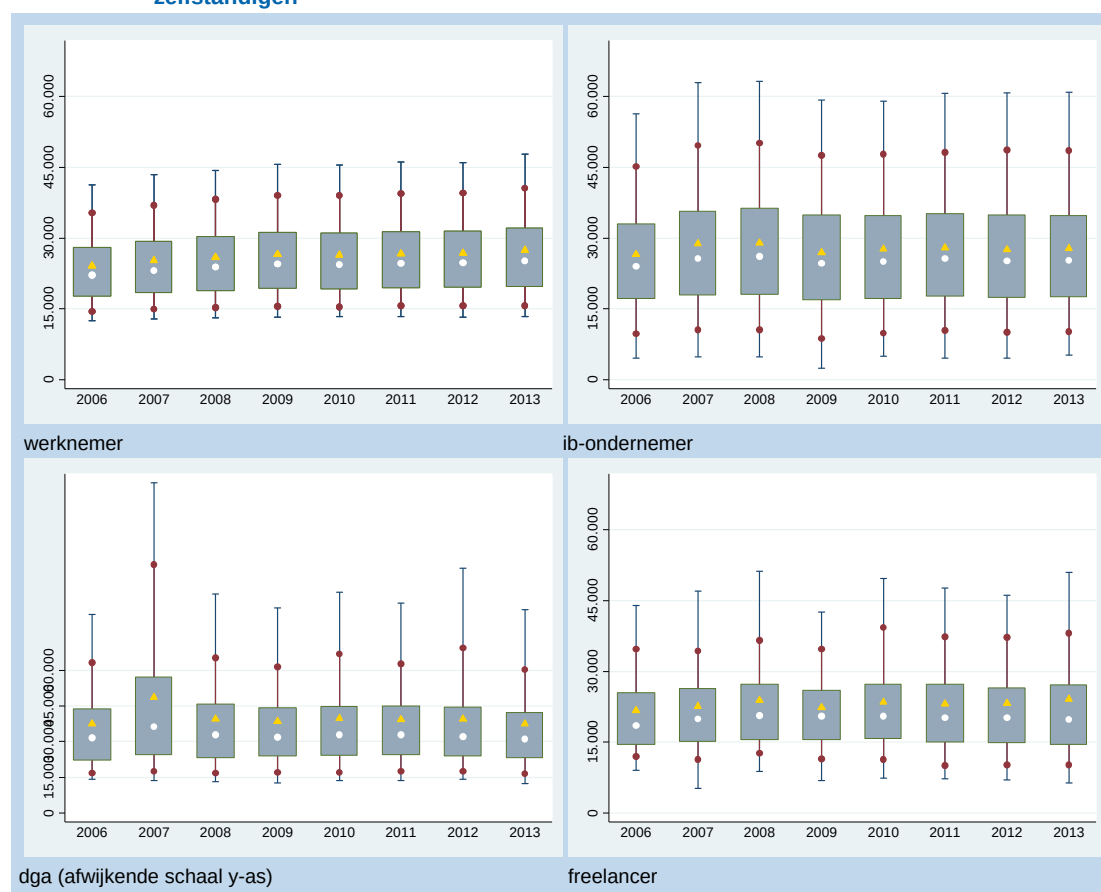
Posten als meewerkaftrek en seur- & ontwikkelingsaftrek zijn qua omvang verwaarloosbaar, en stakingsaftrek is slechts eenmalig bij beëindiging van de onderneming. Zo'n 25% van de ib-ondernemers heeft géén recht op zelfstandigenaftrek, omdat zij niet voldoen aan het uren criterium.¹⁵

¹⁵ Dit hangt natuurlijk samen met de brede definitie van ib-ondernemers in het IPO tot voor kort werd gebruikt. Bijlage @@@ laat zien dat in de nieuwe indeling zo'n 22% van de 'oude' ib-ondernemers tot een andere categorie gerekend wordt.

Voor freelancers gelden de fiscale ondernemersregelingen niet, bij hen wordt het verschil tussen bruto en netto vooral bepaald door het inkomen van de partner. Driekwart van hen heeft een kostwinnende partner, die vaak aanzienlijk meer inkomen inbrengt dan de freelancer zelf.

Net als bij het bruto inkomen zijn ook bij het netto inkomen de verschillen tussen zelfstandigen onderling relatief groot (Figuur 2.5). Dga's hebben grote uitschieters aan de bovenkant, maar aan de onderkant zitten relatief veel ib-zelfstandigen en freelancers lager dan werknemers. Er bestaat een substantiële groep (ongeveer 18%) voor wie het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in 2013 lager ligt dan dat van een alleenstaande voltijdswerknemer met minimumloon.¹⁶ Dit betreft vaak ondernemers met negatieve winsten, met een oververtegenwoordiging van alleenstaanden, allochtonen, wonend buiten de Randstad en van middelbare leeftijd. Zo'n 10% van de zelfstandigen had in 2013 een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen onder het niveau van het sociaal minimum.¹⁷

Figuur 2.5 Besteedbaar inkomen gemiddeld vergelijkbaar, maar veel grotere spreiding bij zelfstandigen

Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen, verdeling per type werkende.

Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90. Het getal geeft de mediane waarde.

¹⁶ In 2013 was dat volgens het CPB-model Mimosi ongeveer 15,3 duizend euro.

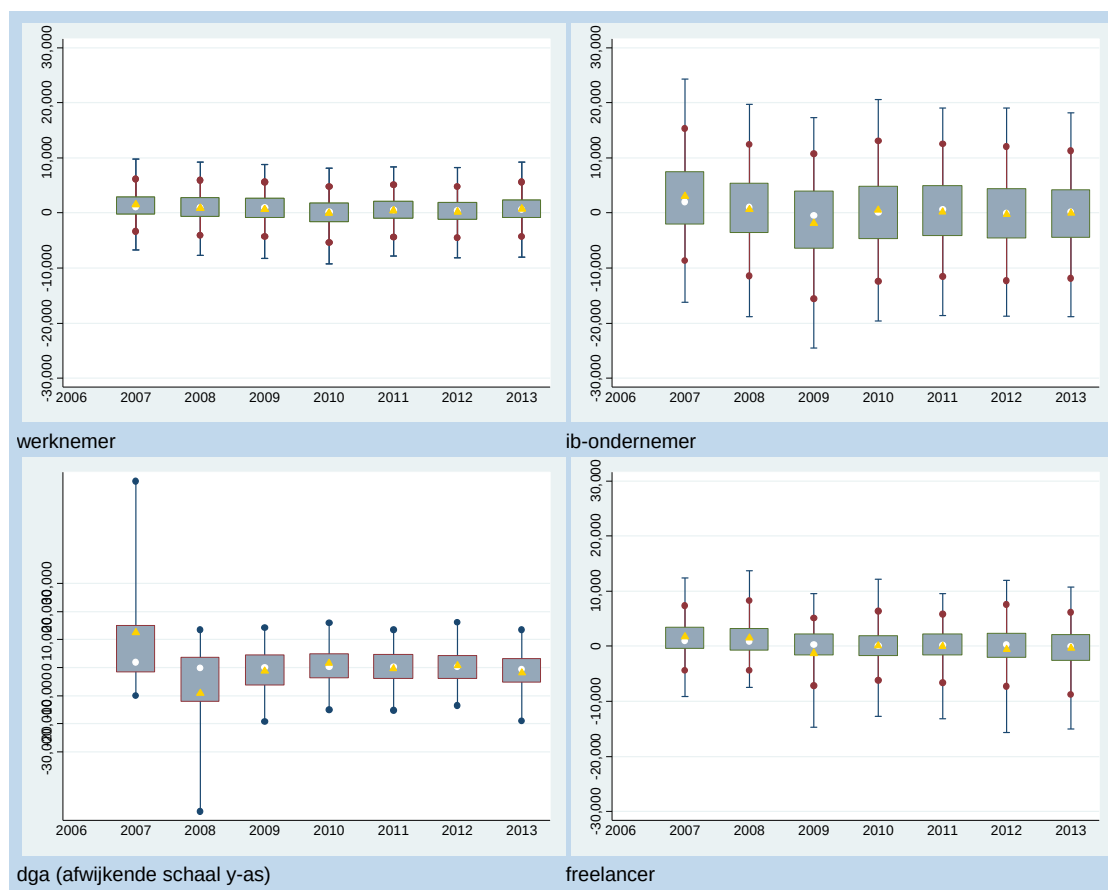
¹⁷ In 2013 was dat 11.111 euro voor alleenstaanden en 15.873 voor samenwonenden.

Bij de dga's is sprake van een uitzonderlijke situatie in 2007: een tijdelijke verlaging van het belastingtarief in box 2 heeft gezorgd zij zichzelf massaal extra dividend uitgekeerd hebben (Bettendorf et al, 2016). In 2007 was dus sprake van extra inkomsten uit vermogen, die zonder de fiscale maatregel waarschijnlijk 'gewoon' als groei van het bedrijfsvermogen in de boeken waren terechtgekomen.

2.2.2 Inkomensverandering besteedbaar

Ook de ontwikkeling van besteedbaar inkomen is volatieler bij ib-ondernemers dan bij werknemers. Aan de onderkant maakt men grotere verliezen, en aan de bovenkant grotere winsten.

Figuur 2.6 Verandering besteedbaar inkomen veel volatieler bij zelfstandigen

Toename gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in jaar x, verdeling per type werkende.

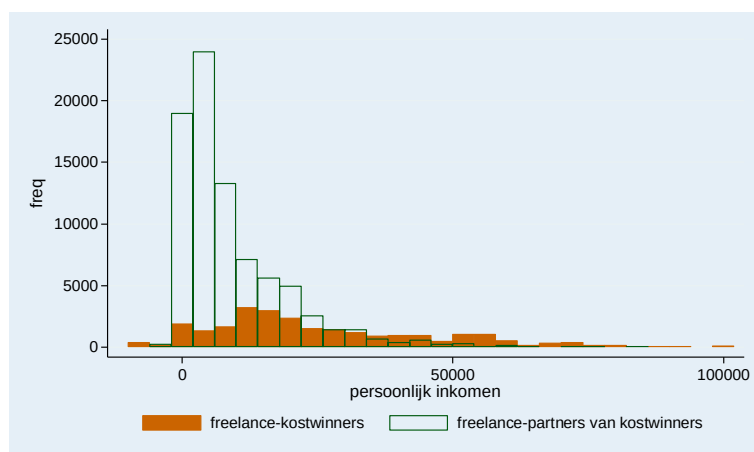
Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90. Het getal geeft de mediane waarde.

2.3 Heterogeniteit in persoonlijk inkomen zelfstandigen

Uit eerdere figuren bleek reeds dat freelancers een afwijkende groep vormen, met enkele specifieke kenmerken. Ten eerste komt freelancewerk vaak voor in combinatie met andere werkzaamheden. In 2014 is van alle 435 duizend personen met inkomsten uit overige arbeid voor slechts 94 duizend personen dat ook hun belangrijkste inkomensbron. De overigen

rekenen wij in onze analyse niet tot de zelfstandigen. Van de ‘echte’ freelancers blijkt in 2013 ongeveer 22% man te zijn, en ook slechts 22% kostwinner. Daardoor is hun gemiddelde inkomen relatief laag: de inkomensverdeling van de freelance-kostwinners verschilt aanzienlijk van de verdeling van de freelance-werkende partners (zie figuur 2.7). Maar als men kostwinner is, dan is het inkomen vergelijkbaar met dat van ib-ondernemers. Waarschijnlijk werken de overige freelancers veel in deeltijd, maar dat is in het IPO helaas niet feitelijk vast te stellen.

Figuur 2.7 Freelancers: niet-kostwinners halen gemiddelde omlaag

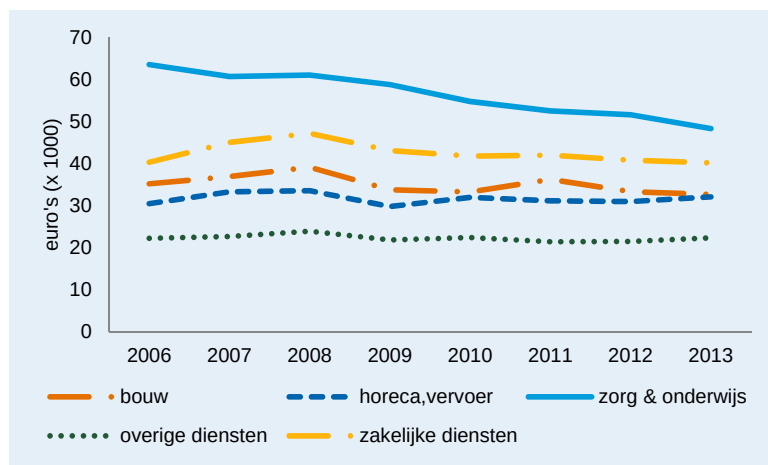

Bruto persoonlijk inkomen van freelancers: inkomensverdeling van respectievelijk kostwinners en van partners van kostwinners.

De ontwikkeling van inkomsten van ib-ondernemers verschilt ook nog naar sector (zie Figuur 2.8).¹⁸ Sinds 2006 zijn de gemiddelde inkomsten met name in de zorg afgenomen; desondanks zijn ze in deze sector nog altijd relatief hoog. Het laagst zijn de inkomsten van ib-ondernemers in de sectoren ‘overige diensten’ en ‘horeca & vervoer’. Het gaat hier uiteraard om gemiddelden per groep, de samenstelling van die groepen kan door de tijd veranderen. Ten slotte blijken zelfstandigen met personeel meer te verdienen dan zzp’ers, en dat inkomen blijkt ook iets meer te fluctueren.

¹⁸ De uitsplitsing naar sector is niet mogelijk voor dga’s en freelancers, omdat hiervoor een extra koppeling nodig is met data uit het CBS-bestand Zelfstandigentab.

Figuur 2.8 Bruto inkomen ib-ondernemers daalt vooral in zorg & onderwijs

Bruto persoonlijk inkomen van ib-ondernemers, gemiddeld per sector.

3 Vermogen

Bij zelfstandigen is de relatie tussen inkomen en vermogen minder sterk dan bij werknemers. Ook de minstverdienende zelfstandigen bezitten soms vermogens van meer dan 100 duizend euro (zie CBS, 2014a). Dat komt vooral doordat de inkomens van zelfstandigen nogal kunnen fluctueren van jaar op jaar, meer dan de vermogens fluctueren. Op de langere termijn geldt echter ook bij zelfstandigen: wie meer verdient heeft ook meer vermogen. Uit een laag inkomen is het immers lastig om vermogen op te bouwen.

In vergelijking met werknemers beschikken zelfstandigen vaker over (positief) vermogen. Ook is de waarde van dat vermogen doorgaans hoger: niet alleen in hun bedrijf, maar ook in de eigen woning en in liquide middelen.

3.1 Privévermogen en bedrijfsvermogen

In de vermogensdata kunnen we vijf soorten vermogen onderscheiden: liquide vermogen, waarde van de eigen woning, overig privévermogen, ondernemingsvermogen en vermogen in aandelen aanmerkelijk belang (dga's). De eerste drie onderdelen rekenen we tot het privévermogen, de laatste twee onderdelen tot het bedrijfsvermogen. Als remedie tegen inkomensverlies op korte termijn is vooral het liquide vermogen van belang, de andere vermogens kunnen minder snel vrijgemaakt worden. Maar op de middellange termijn kan natuurlijk wel worden ingeteerd op het bedrijfsvermogen, en kan vermogen uit de eigen woning eventueel verzilverd worden.

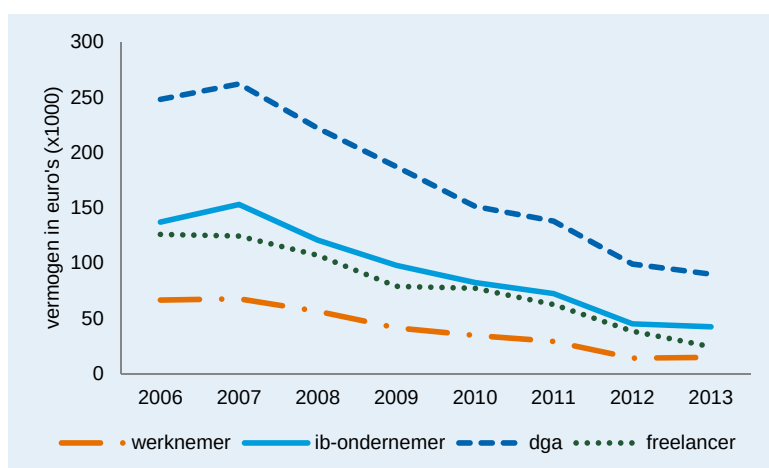
Tabel 3.1 Verdeling van het privévermogen (2013, x1000 euro)

	p5	p10	p25	p50	p75	p90	p95	Gemiddelde
Werknemer	-67	-45	-3	15	121	272	401	83
IB-ondernemer	-73	-43	0	42	211	451	634	144
Dga	-347	-165	-24	90	334	733	1.285	199
Freelancer	-64	-29	0	24	159	363	643	132

Exclusief vrijgestelde box 1-vermogens t.b.v. eigen woning.

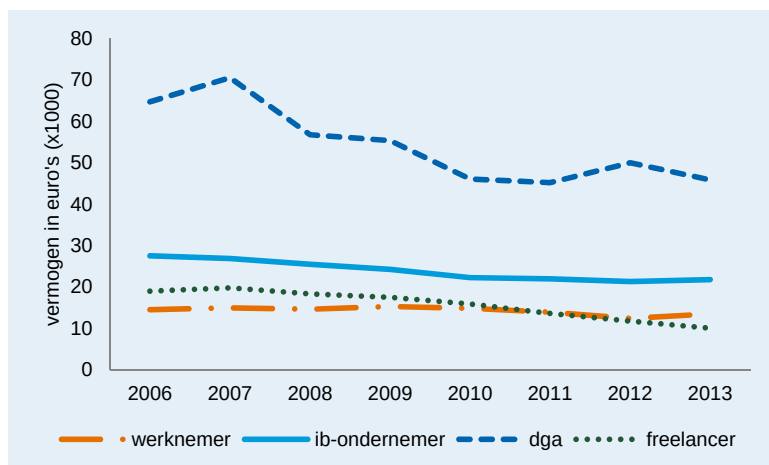
Het doorsnee privévermogen is laatste jaren afgenomen, niet alleen bij zelfstandigen maar ook bij werknemers (Figuur 3.1). Belangrijkste oorzaak zijn de dalende woningwaardes, maar dat is niet de enige oorzaak. Ook wanneer de eigen woning buiten beschouwing blijft is sprake van een dalende trend (Figuur 3.2).

Figuur 3.1 Privévermogens zijn na 2007 flink geslonken

Mediane privévermogen, inclusief overwaarde eigen woning, per type werkende.

Figuur 3.2 Ook het privévermogen excl. eigen woning is gedaald

Mediane privévermogen, exclusief overwaarde eigen woning, per type werkende.

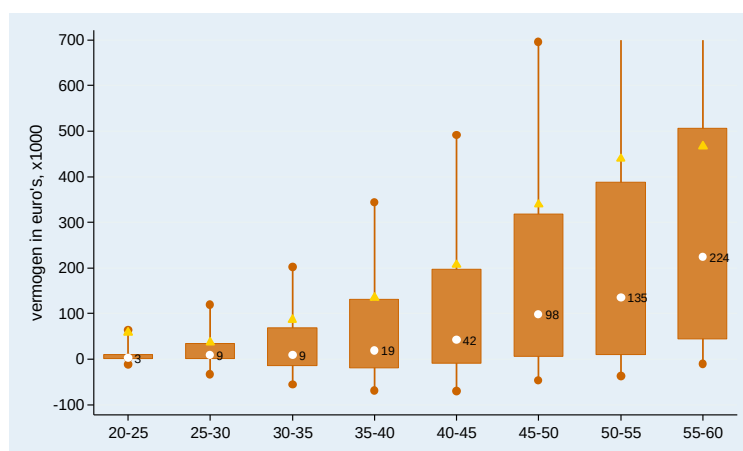
Het bedrijfsvermogen is zeer scheef verdeeld. Zo'n 20% van de ib-ondernemers heeft negatief bedrijfsvermogen, een klein deel heeft meer dan een ton positief vermogen. Bij de dga's is de verdeling nog veel schever dan bij andere zelfstandigen: tweederde van de dga's rapporteert zelfs een bedrijfsvermogen van exact nul terwijl zo'n 10% meer dan anderhalf miljoen euro bezit. Er lijkt tussen 2006-2013 niet echt sprake van grote veranderingen in het bedrijfsvermogen.

Tabel 3.2 Verdeling van het bedrijfsvermogen (2013, x1000 euro)

	p5	p10	p25	p50	p75	p90	p95	gemiddelde
Werknemer	0	0	0	0	0	0	4	16
IB-ondernemer	-59	-19	0	8	41	141	348	81
Dga	0	0	0	0	127	1.412	2.412	732
Freelancer	0	0	0	0	0	38	142	64

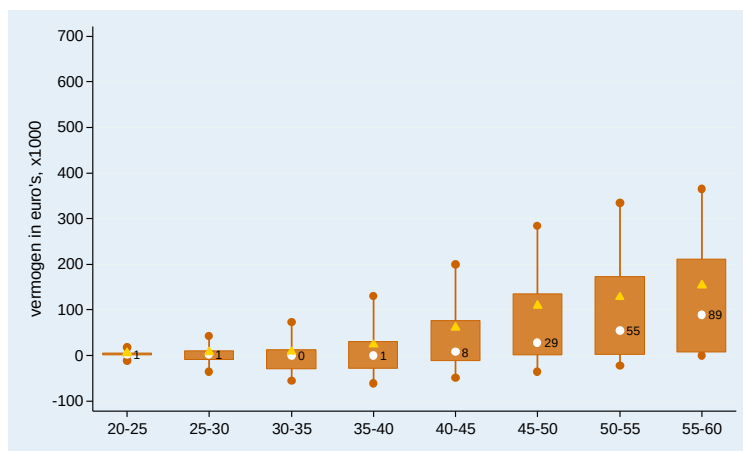
Dat de vermogens zo sterk verschillen, komt onder andere doordat het meeste vermogen in de loop der jaren langzaam opgebouwd wordt. Het totale vermogen (privé- en bedrijfsvermogen) hangt dan ook sterk samen met leeftijd. Dat geldt niet alleen bij zelfstandigen (Figuur 3.3) maar ook, in mindere mate, bij werknemers (Figuur 3.4).

Figuur 3.3 Vermogensverdeling zelfstandigen, naar leeftijd, 2013

Totale privé- & bedrijfsvermogen. Populatie is exclusief inwonende kinderen.
Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90.
Het getal geeft de mediane waarde.

Figuur 3.4 Vermogensverdeling werknemers, naar leeftijd, 2013

Totale privé- & bedrijfsvermogen. Populatie is exclusief inwonende kinderen.
Gele driehoek = gemiddelde, witte cirkel = mediaan, box = p25-p75, whiskers = p10-p90.
Het getal geeft de mediane waarde.

3.2 Schulden

Ruim twintig procent van de ib-ondernemers heeft schulden in zijn onderneming (Tabel 3.3). Soms is dat maar een paar duizend euro, maar bij de helft van hen (tien procent van alle zelfstandigen) is het meer dan 17 duizend euro schuld. Zelfstandigen hebben niet vaker privéschulden dan werknemers.

Tabel 3.3 Aandeel werkenden met negatief vermogen

	Bedrijf	Privé	Privé (excl. woning)	Eigen huis	Overig
Werknemer	1%	17%	2%	23%	6%
IB-ondernemer	21%	14%	4%	20%	11%
Dga	1%	21%	16%	28%	35%
Freelancer	5%	9%	3%	13%	8%

Aandeel werkenden met negatief vermogen, per vermogenscategorie. Negatieve banksaldi zijn opgenomen onder overig. Exclusief vrijgestelde box 1-vermogens t.b.v. eigen huis.

Tabel 3.4 Hoeveel schuld hebben deze schuldenaren?

	Bedrijf	Privé	Privé (excl. woning)	Eigen huis	Overig
Werknemer		26	22	30	9
IB-ondernemer	13	33	17	38	9
Dga		92	66	74	44
Freelancer	25	27	33	32	10

Meetkundig gemiddelde schuld indien aanwezig, per vermogenscategorie, in duizenden euro's. De celwaarden in een rij hebben betrekking op groepen van verschillende grootte. Exclusief vrijgestelde box 1-vermogens t.b.v. eigen huis.

Alleen het negatieve bedrijfsvermogen concentreert zich bij de lagere inkomens (Tabel 3.5). Opmerkelijk genoeg hebben werkenden in de hoogste inkomenscategorie verder vaker schulden dan de werkenden in de laagste inkomenscategorie. Een mogelijke verklaring is dat

hoge inkomens misschien vaker vermogen bezitten dat voor onze analyse onzichtbaar blijft, bijvoorbeeld in kapitaalverzekering-hypotheke.

Tabel 3.5 Hoge inkomens hebben net zo zeer schulden als lage inkomens

besteedbaar huishoudinkomen	Bedrijf	Privé	Privé (excl. woning)	eigen huis	overig
Kwintiel 1 (laagste 20%)	9%	13%	2%	16%	4%
Kwintiel 2	3%	18%	2%	23%	4%
Kwintiel 3	3%	18%	2%	25%	5%
Kwintiel 4	3%	17%	2%	24%	7%
Kwintiel 5 (hoogste 20%)	3%	14%	4%	24%	13%

Aandeel werkenden met negatief vermogen, per vermogenscategorie en inkomenskwintiel. Exclusief vrijgestelde box 1-vermogens t.b.v. eigen huis.

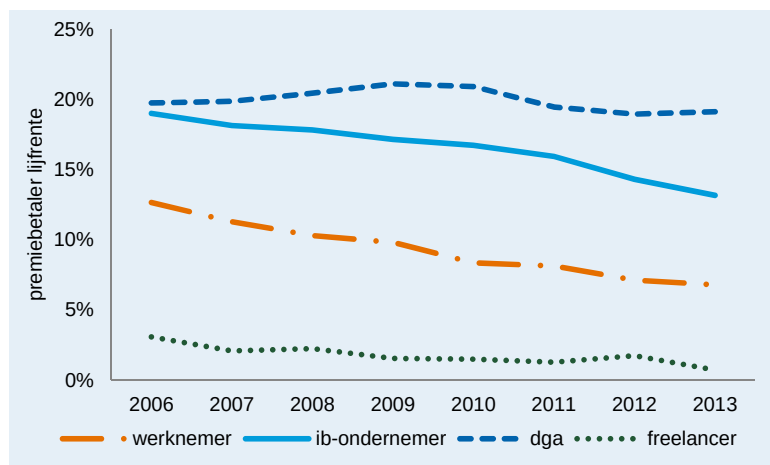
3.3 Pensioen

Helaas zijn er op microniveau nog geen betrouwbare integrale gegevens beschikbaar over opgebouwde pensioenvermogens. Dergelijke vermogens kunnen bijvoorbeeld zijn opgebouwd via lijfrentepremies, maar zelfstandigen hebben ook de mogelijkheid om binnen hun onderneming te reserveren via de fiscale oudedagsreserve (FOR). Vanwege het gebrek aan data laten we in de Policy Brief pensioenvermogens dan ook buiten beschouwing. Op deze plaats presenteren we enkele indicatoren, met daarbij de vermelding dat hiermee zeker geen volledig beeld geschetst wordt.

Sinds 2006 zijn er steeds minder zelfstandigen die gebruik maken van de mogelijkheid om fiscaal gunstig in te leggen in een private lijfrente. Dit lijkt te passen in een algemene trend, want ook door werknemers gebeurt dit steeds minder.¹⁹

¹⁹ In theorie zou het kunnen dat men wel lijfrentepremies inlegt, maar dat men deze steeds minder vaak opvoert als fiscale aftrekpost: het CBS meet immers niet de daadwerkelijke inleg maar alleen de fiscale aftrekpost. Dit lijkt echter niet waarschijnlijk, gezien het financiële voordeel dat hiermee verloren gaat.

Figuur 3.5 Lijfrente-af trek voor pensioen steeds minder gebruikt

Aandeel werkenden met fiscale aftrek van lijfrentepremie, naar type werkende.

Met name freelancers blijken steeds vaker een gat te hebben in hun AOW-opbouw (zie tabel 4.7). Als je niet in Nederland woont bouw je niet (automatisch) AOW op, en uit nadere analyse blijkt dan ook onder freelancers het aandeel allochtonen is toegenomen. Het gemiddelde aantal jaren dat deze personen niet heeft opgebouwd ligt rond de 9-10 jaar. Dat betekent een gat van ongeveer 20%, want de volledige AOW is gebaseerd op 50 jaar opbouw.

Tabel 3.6 Met name freelancers hebben steeds vaker een AOW-gat

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Werknemer	13%	13%	14%	15%	15%	15%	15%	15%
IB-ondernemer	13%	14%	15%	16%	16%	16%	17%	16%
Dga	10%	12%	12%	12%	12%	12%	13%	13%
Freelancer	9%	11%	13%	14%	18%	20%	18%	22%

Aandeel werkenden met onvolledige AOW-opbouw, naar type werkende.

4 Alternatieve inkomensbronnen

De meeste zelfstandigen beschikken over een of meerdere alternatieve inkomensbronnen. Als hun winstinkomen tijdelijk of permanent zou wegvallen, kunnen zij niet alleen terugvallen op hun vermogen maar vaak ook op een private verzekering tegen arbeidsongeschiktheid, inkomen van de partner, of verplicht verzekerde neveninkomsten uit loondienst.

Naast vermogen onderscheiden we nog drie alternatieven om inkomensfluctuaties op te vangen:

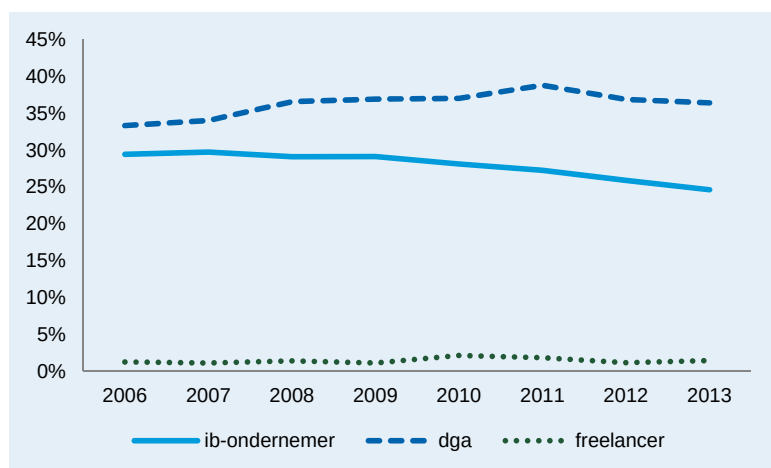
1. private inkomensverzekering tegen arbeidsongeschiktheid;
2. een werkende partner;
3. neveninkomsten uit loondienst.

De mate waarin men over deze remedies beschikt, varieert tussen werknemers en zelfstandigen, en tussen de verschillende typen zelfstandigen onderling.

4.1 Private inkomensverzekering arbeidsongeschiktheid

Het aandeel privaot verzekerde ib-ondernemers is tussen 2006 en 2013 gedaald (zie figuur 4.1). Toch is het niet zo dat zelfstandigen massaal hun verzekering opzeggen. Uit multivariate analyse blijkt dat de daling zowel een ingroei- als een cohorteffect herbergt.

Figuur 4.1 Zelfstandigen steeds minder vaak verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid

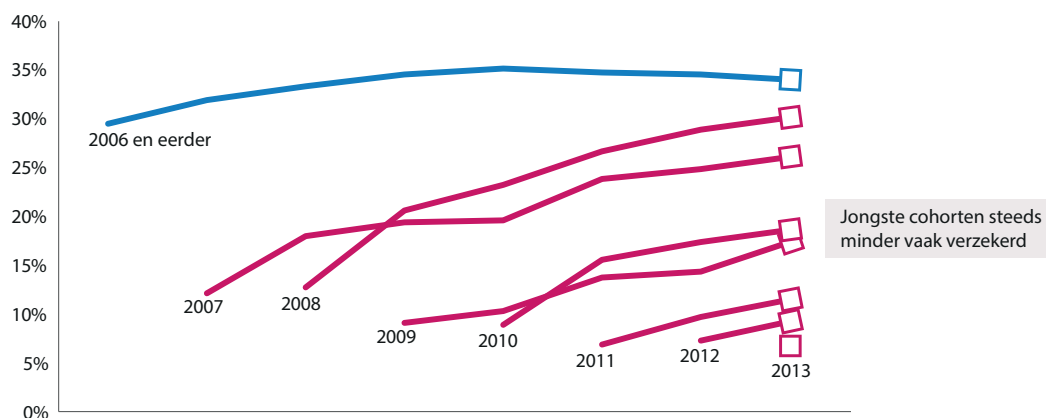
Aandeel met private verzekering tegen ziekte/arbeidsongeschiktheid, per type zelfstandige.

De daling wordt deels veroorzaakt doordat startende ondernemers zich vaak pas na enkele jaren verzekeren voor arbeidsongeschiktheid. De groeiende populatie zorgt zo automatisch voor een dalend gemiddelde (leeftijdseffect). Anderzijds is sprake van cohorteffect: de nieuwe zelfstandigen verzekeren zich minder vaak dan hun voorgangers (zie figuur 4.2). Onderstaande figuur laat zien dat van de ib-ondernemers die in 2007 met hun onderneming begonnen, na drie jaar 19% een private verzekering had afgesloten. Van het cohort dat in 2011 ib-ondernemer werd was dat slechts 12%. Bij de meest ervaren ib-ondernemers (het cohort dat al in 2006 of eerder als zelfstandige is gestart) ligt de verzekeringsgraad vrij constant rond de 35%. Wanneer we alleen kijken naar zelfstandigen die het jaar daarop nog steeds zelfstandige zijn, zien we dezelfde effecten.

Figuur 4.2 Hoe langer men ib-ondernemer is, hoe vaker privaat verzekerd

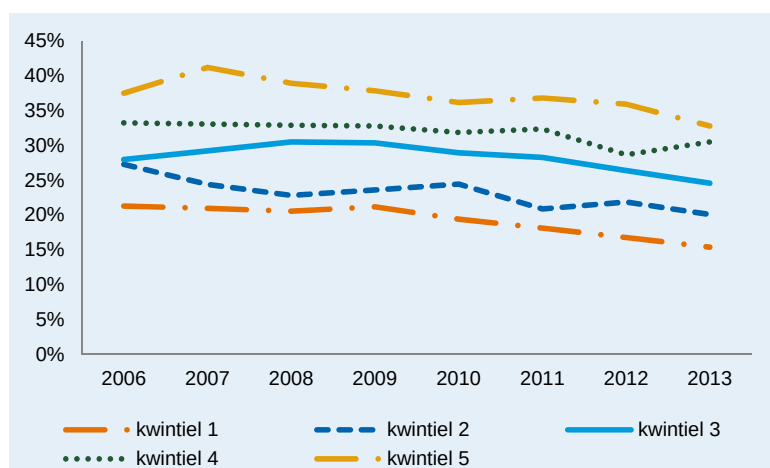

Aandeel ib-ondernemers met private verzekering tegen arbeidsongeschiktheid

Opvallend is verder dat men zich vaker privaat verzekert tegen arbeidsongeschiktheid naarmate men meer verdient (zie figuur 4.3). Niet alleen hebben deze zelfstandigen meer te verliezen, het lijkt aannemelijk dat deze hoge inkomens ook relatief lagere premies betalen vanwege hun vaak minder 'gevaarlijke' beroepen. Verzekerde zelfstandigen uit het laagste inkomenskwintiel betalen jaarlijks gemiddeld 3200 euro aan premie, zelfstandigen in het vierde kwintiel betalen met gemiddeld 3700 euro niet eens zoveel meer. Voor de meestverdienende zelfstandigen kost de arbeidsongeschiktheidsverzekering jaarlijks zo'n 5000 euro.

Figuur 4.3 Private arbeidsongeschiktheidverzekering, naar inkomenskintiel ib-ondernemers

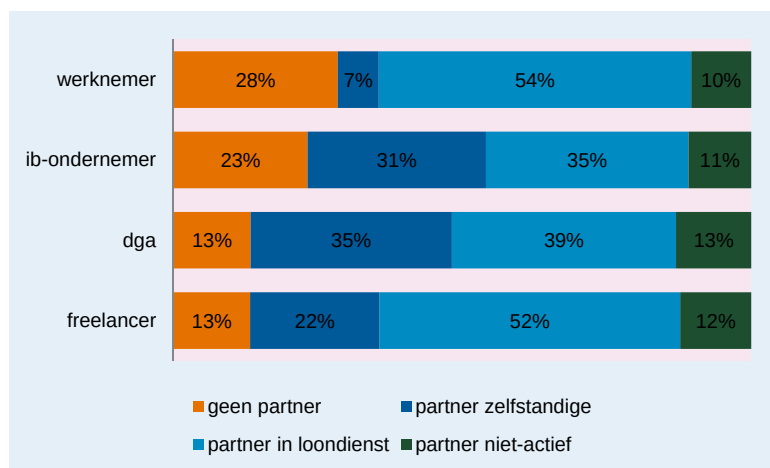

Aandeel ib-ondernemers met private verzekering tegen ziekte/arbeidsongeschiktheid, per kwintiel besteedbaar inkomen.

4.2 Werkende partner

Zelfstandigen hebben vaker een partner dan werknemers in loondienst. Van de ib-ondernemers heeft een derde een werkende partner in loondienst en een derde een partner die werkt als zelfstandige. Freelancers hebben nog vaker een partner, meestal in loondienst. Van de zelfstandigen met een zelfstandige partner is helaas niet bekend hoe vaak zij in hetzelfde bedrijf werken. Dat is jammer, want voor die groep is deze remedie natuurlijk minder stabiel: als bijvoorbeeld het bedrijf in moeilijkheden komt, zal ook het partnerinkomen wegvallen.²⁰

Figuur 4.4 Zelfstandigen hebben relatief vaak een werkende partner

Arbeidsmarktstatus van de partner, per type werkende, gemiddeld 2006-2013.

²⁰ We hebben wel gekeken hoe vaak de partner werkzaam is in dezelfde sector, gemeten met de 5-digit SBI-code. Dat blijkt voor ruim 70% van de koppels het geval te zijn. Helaas is dat getal geen nauwkeurige indicator van het aantal gezinsbedrijven. Het zal een flinke overschatting zijn, omdat bepaalde bedrijfstakken zelfs op het meest gedetailleerde niveau nog vrij heterogeen zijn.

De werkende partners verdienen in doorsnee zo'n 29 duizend euro. Bij partners die zelfstandige zijn is de spreiding (en daardoor ook het gemiddelde) wat hoger dan wanneer het partnerinkomen in loondienst wordt verdiend. In ongeveer een kwart van de gevallen ligt het partnerinkomen onder het minimumloon op jaarbasis, waarschijnlijk werken deze partners in deeltijd.

Tabel 4.1 Werkende partners verdienen in doorsnee 29 duizend euro

	p5	p10	p25	p50	p75	p90	p95	Gemiddelde
Partner is zelfstandige	0	4	13	29	52	83	108	39
Partner is werknemer	5	9	16	29	45	68	87	36

Verdeling arbeidsinkomen van werkende partners van zelfstandigen, x 1000 euro, 2006-2013.
Er is alleen gekeken naar arbeidsinkomen, niet naar uitkeringen.

4.3 Neveninkomsten uit loondienst (verplicht verzekerd)

In de onderzoekspopulatie werkt ruim een kwart van de ib-ondernemers ook in loondienst. Ook freelancers combineren hun werk vaak met een baan in loondienst. Dat betekent dat zij niet alleen beschikken over een extra inkomensbron, maar dat dit extra inkomen waarschijnlijk verplicht verzekerd is in de WW en WIA. Maar de meting van deze zogenaamde 'hybride zelfstandigen' wordt vertekend door ten minste twee factoren:

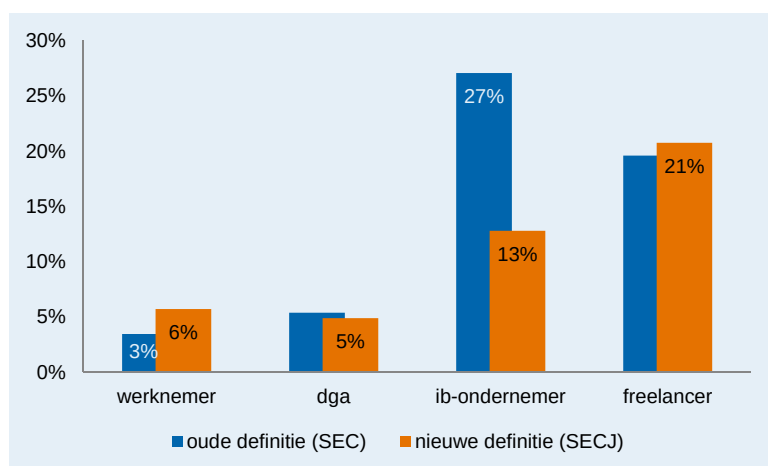
1. Er is een onnauwkeurigheid vanwege het gebruik van jaarlijkse gegevens. We meten ten onrechte een hybride combinatie als iemand tijdens het jaar overstapt van fulltime loondienst naar fulltime zelfstandige, of vice versa.²¹
2. De standaardindeling is erg ruim: sommige hybride zelfstandigen halen dermate weinig inkomen uit onderneming in verhouding tot hun inkomen uit loondienst, dat het de vraag is of ze wel tot de zelfstandigen gerekend moeten worden.

Als we alleen kijken naar zelfstandigen die zowel het jaar ervoor als het jaar erna ook zelfstandige waren, dan ligt het percentage hybride ib-ondernemers en freelancers inderdaad zo'n 7-9%-punt lager. Voor het jaar 2013 is ook een uitsplitsing mogelijk naar de nieuwe definitie van zelfstandigen, waarbij de hybride zelfstandigen die hun inkomen vooral in loondienst verdienen niet langer tot de zelfstandigen gerekend worden.²² Dat levert aanzienlijke verschillen op: de helft van de hybride ib-ondernemers wordt in de nieuwe definitie tot de werknemers gerekend.

²¹ Wel is het fiscaal gezien ongunstig om halverwege het jaar nog zelfstandige te worden. Het is dan immers lastiger om te voldoen aan het urencriterium van 1250 uur, zodat men dat jaar waarschijnlijk niet voor zelfstandigenaftrek in aanmerking komt.

²² Zie Bijlage B voor een gedetailleerd overzicht van de verschillen tussen de oude definitie SEC en de nieuwe definitie SECJ.

Figuur 4.5 Aandeel 'hybride' zelfstandigen lager in nieuwe definitie

Aandeel werkenden in 2013 dat zowel inkomen heeft uit loondienst als inkomen als zelfstandige, naar type werkende in de oude (SEC) en de nieuwe (SECJ) classificatie.

De hybride ondernemers in de oude definitie verdienen gemiddeld 67% van hun arbeidsinkomen in loondienst. Voor zelfstandigen in de nieuwe indeling is dit slechts 36%.

5 Remedies voor sociale zekerheid in twee scenario's

De mate waarin private remedies kunnen voorzien in alternatief inkomen hangt af van de aard van de inkomensschok. Een arbeidsongeschiktheidsverzekering (aov) helpt wel tegen arbeidsongeschiktheid, maar niet tegen economische tegenslag. Het doorsnee vermogen is waarschijnlijk voldoende om tijdelijk van te leven, maar als het winstinkomen langdurig wegvalt zal dat onvoldoende zijn. Om de rol van private remedies helder in kaart te brengen analyseren we de opbrengst van remedies in twee verschillende scenario's:

1. Een periode van 12 maanden zonder winstinkomen. Bijvoorbeeld vanwege economische tegenvallers, of vanwege ziekte.
2. Permanente arbeidsongeschiktheid, in ieder geval tot aan het moment dat men een AOW-uitkering ontvangt. Voor de mensen in onze steekproef is dat in principe op 67-jarige leeftijd.²³

²³ Wettelijk is vastgelegd dat vanaf 2022 de AOW-leeftijd gekoppeld wordt aan de levensverwachting. Naar verwachting zal de AOW-leeftijd daardoor voor jongeren in werkelijkheid nog hoger worden dan 67 jaar, maar de exacte leeftijden zijn nog niet bekend.

De opbrengsten in deze twee hypothetische situatie zetten we vervolgens af tegen het sociaal minimum voor elk huishouden. Het sociaal minimum is gelijk aan het nettobedrag van de bijstandsuitkering in een bepaald jaar. In 2013 bedroeg dit voor samenwonenden 15.873 euro, voor alleenstaanden 70% van dat bedrag.²⁴ De kernvraag is of private remedies jaarlijks netto dit bedrag opleveren.

Niet elke remedie is inzetbaar voor elke schok. Zo zal men het vermogen in de eigen woning waarschijnlijk pas aanspreken wanneer sprake is van tegenslag op langere termijn. Ook de opbrengst van de remedies verschilt per schok: in het eerste jaar zal het inkomen uit loondienst voor de meesten voor 100% doorbetaald worden (vanwege ww of ziektewet), maar op de langere termijn zal dat slechts 70% zijn. Van deze opbrengst zal overigens nog wel inkomstenbelasting afgetrokken moeten worden, terwijl het vermogen direct netto beschikbaar is. Om de berekening niet nodeloos te compliceren abstraheren we van vermogenswinst en -belasting, en van indexering, loonsverhoging en inflatie.²⁵

Mocht er sprake zijn van een negatief vermogenssaldo (vanwege bijvoorbeeld een lening, schulden of negatief bedrijfsvermogen) dan rekenen we voor de korte termijn met een vermogen van nul. De impliciete aanname is dat de schuld het vermogen wel vermindert, maar niet direct in het eerste jaar afgelost hoeft te worden. Hoewel het winstinkomen wegvalt, zal het inkomen uit loondienst gewoon blijven bestaan: ofwel men blijft gewoon werken, ofwel de collectieve werkloosheidsuitkering zal waarschijnlijk tot 100% van het inkomen uitbetalen. In het tweede scenario nemen we negatief vermogen wel degelijk mee. De impliciete aanname is dan dat bestaande schulden op de middellange termijn afgelost dienen te worden, en dat dit ten koste gaat van overig inkomen of vermogen.

De exacte opbrengst van de particuliere aov is helaas onbekend, maar we veronderstellen dat die in ieder geval voldoende zal zijn om te voorzien in het sociaal minimum gedurende de noodzakelijke periode.²⁶ De analyse heeft een *ceteris paribus* karakter: ook andere relevante variabelen zoals belastingtarieven worden constant verondersteld. Daarnaast veronderstellen we dat de situatie van de partner gelijk blijft: die gaat dus niet méér of minder uren werken, niet van baan veranderen en ook niet scheiden.

Onderstaande tabel geeft aan op welke manier remedies inzetbaar zijn bij elk van de twee schokken. De bedragen zullen we berekenen na correctie voor inkomstenbelasting, aangezien ook het sociaal minimum in netto bedragen is gedefinieerd.

²⁴ Kinderen komen niet tot uiting in minimumvereiste; verondersteld wordt dat aanvullende kindregelingen daarvoor afdoende zijn.

²⁵ Impliciet veronderstellen we daarmee dat de opbrengsten van vermogen gelijk zijn aan de vermogensbelasting plus inflatie, en dat de groei van inkomens en uitkeringen gelijke tred houdt met de inflatie.

²⁶ Er zijn natuurlijk ook zogenaamde 'budgetvarianten' in omloop die dit wellicht niet bieden, alleen is onbekend in hoeverre zulke verzekeringen zijn afgesloten. Gegeven de gemiddelde premie-inleg van 4 duizend euro veronderstellen we in deze analyse voorlopig dat het aandeel budgetvarianten nihil is.

Tabel 5.1 Welke remedies zijn beschikbaar voor welke schokken?

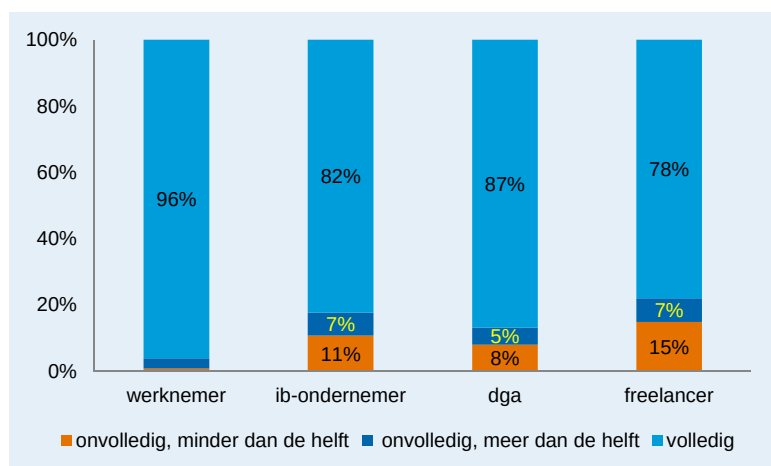
	Tijdelijk wegvallen inkomsten	Permanent arbeidsongeschikt
Inkomen uit loondienst (a)	100%	70%
Werkende partner (a)	huidige situatie	huidige situatie
Vermogen	liquide- en bedrijfsvermogen, mits positief	liquide, bedrijf en woning
Aov	n.v.t.	minstens sociaal minimum

(a) Opbrengst berekend na inkomstenbelasting. Vermogen is zonder belasting beschikbaar.

6 Alternatieven bij tijdelijk verlies van winstinkomen

In geval van tijdelijke uitval van het winstinkomen (bijvoorbeeld door ziekte) zijn de alternatieve inkomsten meestal voldoende om 12 maanden in een minimuminkomen te voorzien. Desondanks is er ook een groep die hiertoe niet in staat is. In 2013 heeft 18% van de zelfstandigen onvoldoende alternatieven op korte termijn wanneer het winstinkomen wegvalt. Deze groep is in de loop der jaren gegroeid, want in 2006 had slechts 14% onvoldoende alternatieven voor de korte termijn.²⁷

Figuur 6.1 Zelfstandigen minder zelfvoorzienend dan werknemers (tijdelijke schok)

Mate waarin werkenden zelfvoorzienend zijn bij tijdelijke schok, per type werkende, 2013.

De opbrengst van de remedies varieert aanzienlijk tussen de zelfstandigen onderling. Voor ongeveer 10% van de zelfstandigen leveren de alternatieven minder op dan 6 duizend euro netto, waaronder 4% die helemaal geen alternatieven heeft op de korte termijn.

²⁷ Het loon van werknemers is voor 100 procent gedekt (zie tabel 5.1). Als het loon in 2013 lager was dan het minimumloon kunnen zij in de berekening onder het minimum uitkomen.

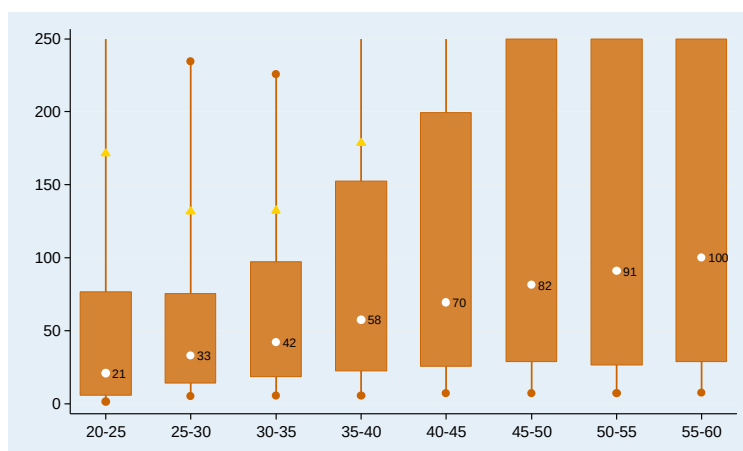
Tabel 6.1 Netto opbrengst remedies bij eenjarig verlies winstinkomen (x 1000 euro)

	p5	p10	p25	p50	p75	p90	p95	Gemiddelde
Werknemer	14	19	32	52	97	205	317	108
IB-ondernemer	0	6	22	62	181	464	799	205
Dga	1	11	32	136	576	1.769	3.371	812
Freelancer	0	2	19	43	124	302	538	163

Netto opbrengst, na aftrek van inkomstenbelasting, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

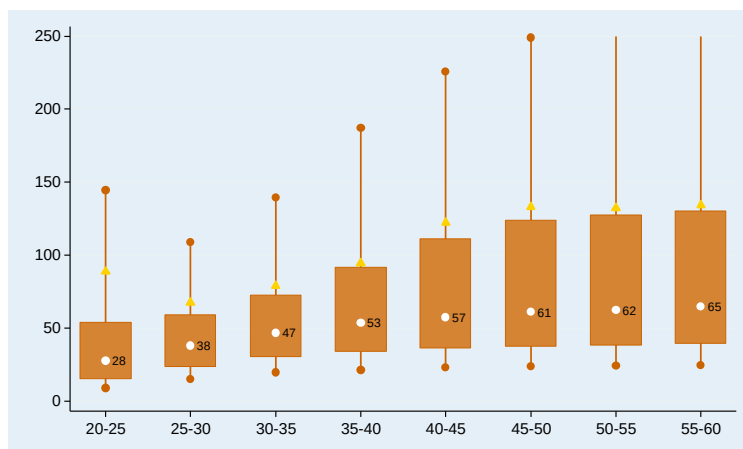
Wellicht dat zelfstandigen met onvoldoende remedies zij ondersteuning ontvangen uit een broodfonds. Helaas is uit de bij CBS beschikbare gegevens niet bekend hoeveel van deze zelfstandig daarin participeren, maar waarschijnlijk betreft het geen grote aantallen. Volgens broodfonds.nl waren medio 2016 in totaal 9 duizend zelfstandigen lid van een broodfonds. In 2013 lag dat aandeel lager, dus minder dan 1% van de 1,1 miljoen zelfstandigen.

De opbrengst van de alternatieven op korte termijn varieert sterk naar leeftijd, met name de omvang van vermogen is sterk leeftijdsgebonden. Onderstaande figuren laten ook zien dat de verdeling bij zelfstandigen veel schever is dan bij werknemers, vooral aan de bovenkant.

Figuur 6.2 Jaarlijkse opbrengst (zelfstandigen, x1000 euro)

Netto opbrengst alternatieve inkomensbronnen korte termijn, 2013.

Figuur 6.3 Jaarlijkse opbrengst (werknemers, x1000 euro)

Netto opbrengst alternatieve inkomensbronnen korte termijn, 2013.

7 Alternatieven bij permanent verlies van winstinkomen

Als een zelfstandige volledig arbeidsongeschikt raakt, is sprake van een periode van meerdere jaren zonder inkomen. Om dit op te vangen zal het vermogen uitgesmeerd moeten worden over alle jaren tot aan het pensioen, waardoor het veel minder kan bijdragen. Daar staat tegenover dat eventuele overwaarde van de eigen woning nu ook meetelt, omdat die met een nieuwe hypotheek contant gemaakt kan worden. Ook negatief vermogen is nu van belang. Per saldo is de opbrengst van de private remedies op jaarbasis lager dan bij de tijdelijke schok (zie Tabel 7.1).

Tabel 7.1 Jaarlijkse opbrengst remedies (exclusief aov) bij arbeidsongeschiktheid tot aan pensioen (x1000 euro)

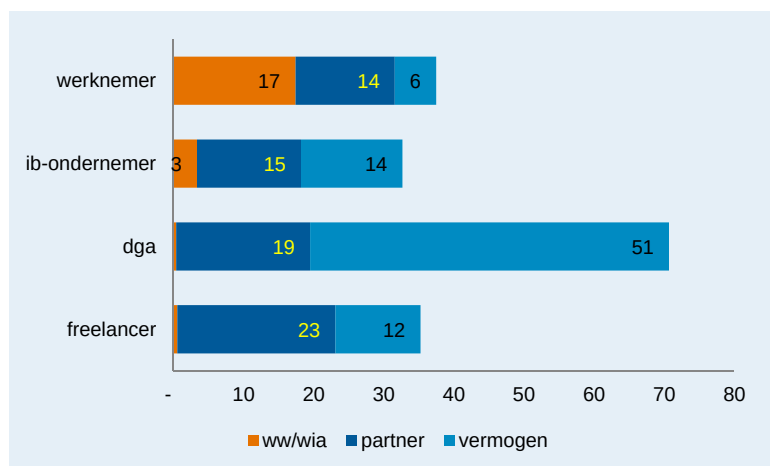
	p5	p10	p25	p50	p75	p90	p95	Gemiddelde
Werknemer	9	12	20	33	47	64	81	38
IB-ondernemer	0	0	7	22	42	72	104	32
Dga	-5	0	13	30	67	148	242	78
Freelancer	0	0	8	26	45	68	102	35

Netto opbrengst, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

Voor ongeveer 20% van de zelfstandigen leveren de alternatieven minder op dan 5 duizend euro netto, waaronder 4% die helemaal geen alternatieven heeft op de lange termijn. Maar voor een kwart van de zelfstandigen worden deze alternatieven echter nog aangevuld met de uitkering van de private aov. Omdat de exacte waarde van die aov onbekend is, kan is die helaas nog niet meegenomen worden in de analyse.

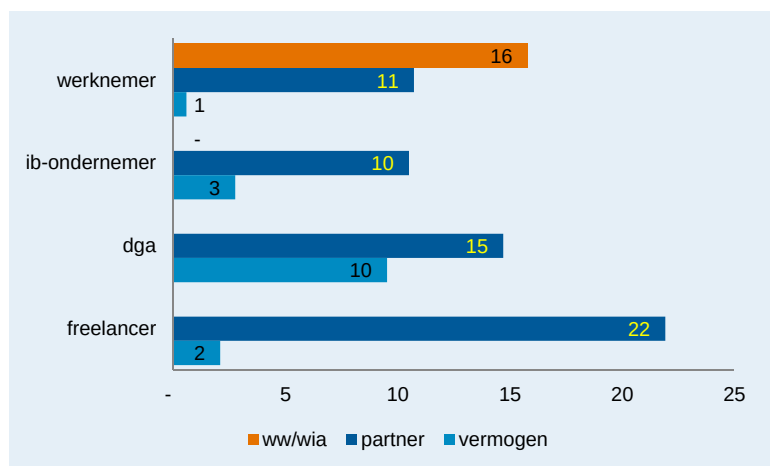
Het belangrijkste inkomensalternatief bij arbeidsongeschiktheid is voor werknemers uiteraard de ww/wia-uitkering. Voor zelfstandigen is dat vaker de werkende partner, of het vermogen. In Figuur 7.1 presenteren we de gemiddelde opbrengst per alternatief voor elk van de type werkenden. Maar omdat het vermogen scheef verdeeld is, presenteren we in Figuur 7.2 ook de mediane opbrengst. De som van de gemiddelden komt overeen met het totale gemiddelde uit Tabel 7.1, voor de som van de medianen geldt dat uiteraard niet.

Figuur 7.1 Gemiddelde opbrengst alternatieven, naar inkomensbron

Gemiddelde netto opbrengst, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

Figuur 7.2 Mediane opbrengst alternatieven, naar inkomensbron

Mediane netto opbrengst, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

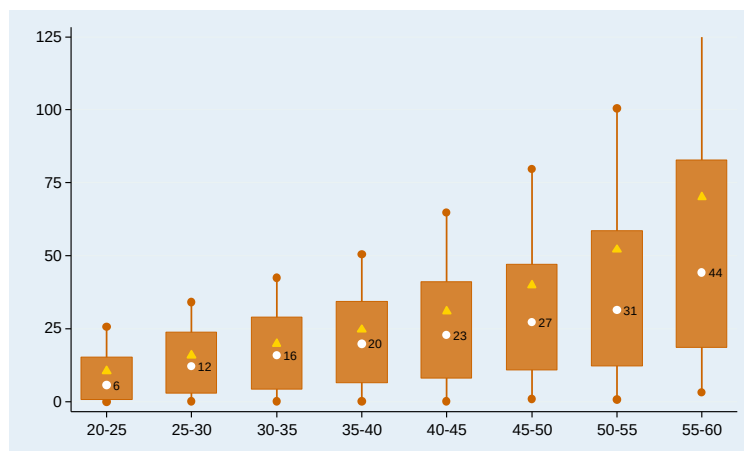
Voor de zelfstandigen met een particuliere aov veronderstellen we dat de uitkering van de aov de belangrijkste alternatieve inkomensbron is. In dat geval hoeven immers het vermogen en het partnerinkomen niet aangesproken te worden. Onder die veronderstelling is voor 35% van de zelfstandigen het partnerinkomen het alternatief dat het meest bijdraagt.

Tabel 7.2 Belangrijkste alternatieve inkomensbron in geval van arbeidsongeschiktheid (2013)

	Werknemer	Zelfstandige
Particuliere aov	n.v.t.	24%
Verzekerd loon (ww/wia)	57%	9%
Inkomen partner	36%	35%
Vermogen	7%	28%
Geen alternatieven beschikbaar	0%	4%

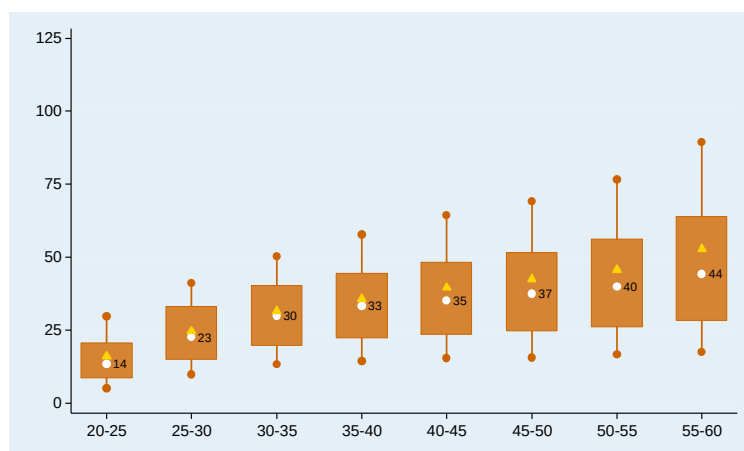
De opbrengst van de alternatieven op lange termijn varieert sterk naar leeftijd, met name de omvang van vermogen is sterk leeftijdsgebonden. Onderstaande figuren laten ook zien dat de verdeling bij zelfstandigen veel schever is dan bij werknemers, vooral aan de bovenkant.

Figuur 7.3 Jaarlijkse opbrengst (zelfstandigen, x1000 euro)

Netto opbrengst, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

Figuur 7.4 Jaarlijkse opbrengst (werknemers, x1000 euro)

Netto opbrengst, 2013. Exclusief de eventuele waarde van aov.

De meeste verschillen worden veroorzaakt door verschillen in vermogen, die sterk leeftijdsafhankelijk zijn (zie hoofdstuk 3). Onderstaande tabellen laten zien dat het voor de totale opbrengst ook uitmaakt op welke manier de partner actief is op de arbeidsmarkt, in

welke sector de zelfstandige zijn inkomen verdient, en dat er verschillen zijn tussen zzp'ers en werkgevers, tussen starters en ervaren zelfstandigen.²⁸

Tabel 7.3 Jaarlijkse opbrengst alternatieven, uitgesplitst naar arbeidsmarktpositie partner (2013)

	# personen (x1000)	p10	p25	p50	p75	p90	gemiddelde
zelfstandigen:							
zonder partner	249	-1	0	4	14	30	17
partner = zelfstandige	328	8	19	37	66	117	56
partner = werknemer	418	11	19	31	47	74	41
partner = inactief	129	-1	0	6	21	51	37
werknemers:							
zonder partner	1.613	8	12	17	23	33	20
partner = zelfstandige	427	20	29	42	62	94	54
partner = werknemer	2.949	25	32	41	53	70	46
partner = inactief	579	10	16	23	35	54	31

Tabel 7.4 Jaarlijkse opbrengst alternatieven, uitgesplitst naar wel/geen aov (2013)

	# personen (x1000)	p10	p25	p50	p75	p90	gemiddelde
geen aov	847	1	12	27	54	102	42
wel aov	277	0	6	21	38	61	28

Tabel 7.5 Jaarlijkse opbrengst alternatieven, uitgesplitst naar sector (alleen ib-ondernemers, 2013)

	# personen (x1000)	p10	p25	p50	p75	p90	gemiddelde
landbouw	62	9	22	49	96	159	71
industrie	36	1	9	22	38	62	29
bouw	117	0	3	11	23	40	17
horeca,handel	234	0	6	20	37	61	27
onderwijs,zorg	106	2	12	32	55	92	44
overige diensten	103	0	7	23	38	56	27
zakelijke diensten	190	0	9	25	45	74	34

Tabel 7.6 Jaarlijkse opbrengst alternatieven, zzp'ers en starters (alleen ib-ondernemers, 2013)

	# personen (x1000)	p10	p25	p50	p75	p90	gemiddelde
werkgever	267	1	12	27	54	102	42
zzp	585	0	6	21	38	61	28
geen startersaftrek	728	0	8	23	44	75	34
startersaftrek	143	0	4	16	33	54	24

7.1 Hoeveel zelfstandigen kunnen volledig voorzien in sociaal minimum?

De meeste zelfstandigen hebben voldoende alternatieven om tot aan pensionering in ieder geval in een minimuminkomen te voorzien. Zo'n driekwart kan dit bereiken met een private

²⁸ Het betreft univariate statistieken, zonder directe causale betekenis. Het verschil tussen starters en ervaren zelfstandigen zal bijvoorbeeld samenhangen met leeftijd.

aov, partnerinkomen, vermogen of een wia-uitkering op basis van looninkomen.²⁹ Naast de 24% vrijwillig verzekerden zou zo'n 27% van de zelfstandigen voornamelijk op het inkomen van de partner kunnen terugvallen en 16% het voornamelijk redden door het opeten van vermogen (Tabel 7.7, eerste kolom). Voor 6% zijn de inkomsten uit loondienst (verzekerd verzekerd via WW en WIA) het voornaamste alternatief om in minimuminkomen te voorzien.

Tabel 7.7 Alternatieve inkomsten zelfstandigen, naar belangrijkste alternatief en opbrengst

Belangrijkste alternatief	Totale opbrengst hoger dan sociaal minimum	Totale opbrengst lager dan sociaal minimum	Totaal (rij)
Aov	24%	n.v.t.	24%
Inkomen partner	27%	8%	9%
Vermogen	16%	12%	35%
Verzekerd loon (WW/WIA)	6%	3%	28%
Geen remedies	-	4%	4%
Totaal (kolom)	73%	27%	100%

De berekening is gebaseerd op het jaar 2013. De eerste kolom is uitgesplitst naar het belangrijkste alternatief, maar in de totale opbrengst zijn alle alternatieven meegeteld.

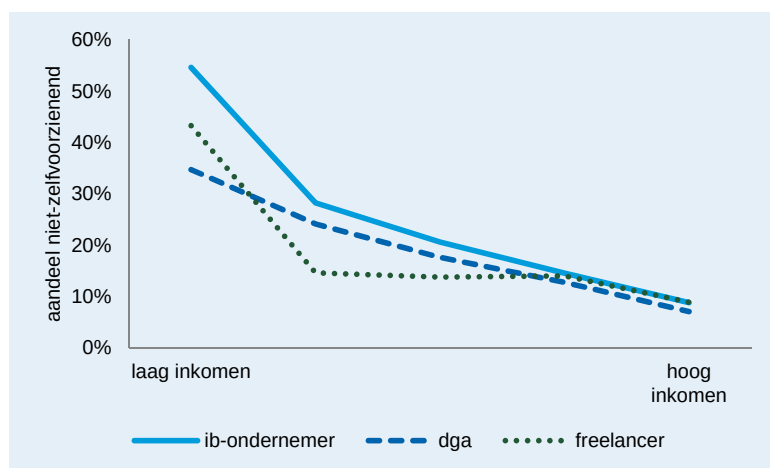
Desondanks blijken 300 duizend van de 1,1 miljoen zelfstandigen (27%) niet in staat om, wanneer zij arbeidsongeschikt zouden worden, volledig met eigen remedies te voorzien in een inkomen op het sociaal minimumniveau tot aan hun pensioen. Voor deze zelfstandigen is er in principe recht op bijstand (WWB/IOAZ). Maar dat recht op bijstand ontstaat pas na aftrek van de eigen WIA-uitkering en partnerinkomen en nadat ze hun vermogen 'opgegeten' hebben. Het is daarbij niet gezegd dat deze 27% allemaal een beroep op bijstand zullen doen, als ze arbeidsongeschikt worden. Buiten de statische veronderstellingen van deze analyse om kan het werkelijke beroep zowel hoger als lager liggen. Zo kan bijvoorbeeld de partner proberen om meer te gaan verdienen, maar kan de relatie ook verbroken worden. Voor 55-plussers die arbeidsongeschiktheid worden is er een grotere vermogensvrijstelling, waardoor eerder recht op bijstand ontstaat. Verder is van belang dat de kans om arbeidsongeschiktheid te worden bij deze 27% relatief laag is, omdat het veel jongeren betreft.

Er is weinig bekend over de feitelijke arbeidsongeschiktheidsrisico's van zelfstandigen, en ook naar het gebruik van bijstand door zelfstandigen is nog nauwelijks empirisch onderzoek gedaan. Het IBO-zzp meldt dat er 'geen aanwijzing is dat de groei van het aantal zzp'ers heeft geleid tot een hoger beroep op de bijstand'. Volgens Josten et al. (2014) hebben zelfstandigen een lager ziekteverzuim en 'hebben zzp'ers vermoedelijk dus geen verhoogd risico op langdurige ziekte'.

²⁹ We veronderstellen daarbij dat de uitkering van de aov in ieder geval voldoende is om het sociaal minimum te bereiken. Er zijn ook zogenaamde 'budgetvarianten' in omloop die dit wellicht niet onder alle voorwaarden bieden, alleen is onbekend in hoeverre zulke verzekeringen zijn afgesloten. Gegeven de gemiddelde premie-inleg van 3200 euro door het laagste inkomenskwintiel veronderstellen we in deze analyse dat het aandeel budgetvarianten met uitkering onder het sociaal minimum nihil is.

Het aandeel met onvoldoende alternatieven op minimumniveau is de laatste jaren gestegen. In 2008 ging het nog om 20%, daarna is het in vijf jaar tijd gestegen naar 27%. Dat komt enerzijds doordat jonge cohorten minder vaak een vrijwillige aov hebben, en anderzijds omdat de economische crisis en crisis op de huizenmarkt de vermogens hebben aangetast. Uit aanvullende analyse blijkt dat tot deze groep relatief veel jongeren, alleenstaanden, lage inkomens en allochtonen behoren. Ook zzp'ers zijn licht oververtegenwoordigd (in vergelijking tot zelfstandigen met personeel), maar dga's en ondernemers in de landbouw zijn juist ondervertegenwoordigd.

Figuur 7.5 Lagere inkomens vaker niet-zelfvoorzienend (op minimumniveau)

Aandeel zelfstandigen met onvoldoende alternatieven voor sociaal minimum, gemiddelde 2006-2013.

7.2 Hoeveel zelfstandigen kunnen volledig voorzien in inkomen op WIA-niveau?

Voor werknemers is de inkomensterugval veel kleiner dan voor zelfstandigen, omdat zij bij volledige arbeidsongeschiktheid een loongerelateerde uitkering ontvangen onafhankelijk van partnerinkomen en vermogen. Hoeveel zelfstandigen zijn in staat eenzelfde niveau te bereiken met alternatieve inkomensbronnen?³⁰ Om dat te achterhalen zetten we de opbrengst af tegen een huishoudinkomen vergelijkbaar met het niveau van de WIA: het partnerinkomen blijft gelijk en de zelfstandige ontvangt 70% van zijn gebruikelijke inkomsten. We gaan daarbij uit van winstinkomen in het jaar 2013, tenzij het gemiddelde over de vijf jaren 2009-2013 hoger was. Het 'gebruikelijke inkomen' bestaat uit dat winstinkomen plus eventuele neveninkomsten uit loondienst. Het sociaal minimum voor alleenstaanden is als ondergrens gesteld.³¹ Uit Tabel 7.8 blijkt dat meer dan de helft van de zelfstandigen (53%) dit niveau niet haalt, terwijl 24% dit niveau haalt onder de veronderstelling dat de particuliere aov minstens 70% van het gebruikelijke inkomen uitkeert, en 13% dankzij het aanwezige vermogen.

³⁰ We gaan uit van een 'gemiddelde' van 70% van het laatstverdiende loon. In werkelijkheid hangt de WIA-uitkering af van een aantal factoren: in de IVA is de uitkering 75% en in de WGA geldt eerst een loongerelateerde uitkering van 70% en daarna een uitkering op minimumniveau.

³¹ Zie het tweede item in Bijlage B voor een nadere beschouwing over de praktische implicaties van deze ondergrens.

Tabel 7.8 Alternatieve inkomsten zelfstandigen, naar belangrijkste alternatief en opbrengst

Belangrijkste alternatief	Totale opbrengst hoger dan 70% van gebruikelijk inkomen	Totale opbrengst lager dan 70% van gebruikelijk inkomen	Totaal (rij)
Aov	24%	n.v.t.	24%
Inkomen partner	6%(a)	28%	9%
Vermogen	13%	15%	35%
Verzekerd loon (WW/WIA)	3%	6%	28%
Geen remedies	-	4%	4%
Totaal (kolom)	47%	53%	100%

De berekening is gebaseerd op het jaar 2013. De eerste kolom is uitgesplitst naar het belangrijkste alternatief, maar in de totale opbrengst zijn alle alternatieven meegeteld.

(a) Het partnerinkomen telt zowel voor 100% in de opbrengst als in de behoefte. De 6% in de tabel betekent dan ook niet dat men dankzij het partnerinkomen voldoende opbrengst heeft, deze zelfstandigen beschikken daarnaast ook nog over vermogen of verzekerd loon

Literatuur

Berkhout, E. en R. Euwals, 2016, Zelfstandigen en arbeidsongeschiktheid, CPB Policy Brief. ([link](#))

Bettendorf, L., A. Lejour en M. van 't Riet, 2016, Tax bunching by owners of small corporations, CPB Discussion Paper 326. ([link](#))

Bosch, N., M. de Graaf-Zijl en D. van Vuuren, 2015, Position paper t.b.v. 'IBO Zelfstandigen zonder personeel', CPB Notitie, 12 maart 2015. ([link](#))

CBS, 2014a, Inkomen en kenmerken van zelfstandigen zonder personeel. 1-5-2014. ([link](#))

CBS, 2014b, Achtergrondkenmerken en ontwikkelingen van zzp'ers in Nederland. 1-12-2014. ([link](#))

CBS, 2016, Werknemers en zelfstandigen: overeenkomsten en verschillen tussen CBS-cijfers. ([link](#))

Caminada, K., K. Goudswaard en M. Knoef, 2014, Vermogen in Nederland gelijker verdeeld sinds negentiende eeuw, *Me Judice*, 27 juni 2014.

Josten, E., J.D. Vlasblom en C. Vrooman (2014). Bevrijd of beklemd? Werk, inhuur en welbevinden van zzp'ers. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag. ([link](#))

Knoef, M., K. Goudswaard, K. Caminada en J. Been, 2013, Pensioeninkomens in de toekomst, *ESB*, vol.. 98(4674&4675): 734-737.

Ministerie van Financiën, 2015, Eindrapport IBO Zelfstandigen zonder personeel. ([link](#))

Bijlage A – Kenmerken van het Inkomenspanelonderzoek (IPO)

- De basis van het onderzoekbestand wordt gevormd door het IPO en selecties uit het Integraal Vermogensbestand. Daarvan construeren we een longitudinaal panel van 2006-2013.
- Voor sommige achtergrondvariabelen wordt, op persoonsniveau, informatie gekoppeld uit de bestanden Zelfstandigentab, Hoogsteopltab, Pensioenen en AOW-rechten.

Selecties:

- Het IPO bevat per jaar ongeveer 260-280 duizend personen. Vanwege de longitudinale analyses selecteren wij daarvan de 100 duizend kernpersonen, uit particuliere huishoudens.
- Selectie op kernpersonen impliceert een analyse op persoonsniveau, met voor elk kernpersoon een ophoogfactor van 166. Variabelen die op huishoudensniveau worden waargenomen worden beschouwd als een huishoudenskenmerk van die persoon.
- Het is niet uitgesloten dat twee kernpersonen op enig moment tot eenzelfde huishouden behoren. Vanwege de aselecte steekproef is dit in principe geen probleem.
- Binnen de kernpersonen is weer selectie op leeftijdsklasse 20-59, wat resulteert in analysebestand van jaarlijks ruim 53 duizend records.
- Daarvan zijn er jaarlijks 5800-6700 records zelfstandige, in drie typen; 800-1000 dga, 4400-5100 'ib-zelfstandige' en 500 'freelancer'

Aantal waarnemingen in onderzoeksbestand (leeftijd 20 t/m 59)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1 werknemer	35.165	35.485	35.573	35.453	34.829	34.710	34.330	33.610
2 dga	876	961	1.022	1.037	1.037	1.002	981	983
3 ib-ondernehmer	4.366	4.388	4.648	4.699	4.791	4.937	5.100	5.133
4 freelancer	552	624	712	714	605	548	517	556
5 WW-ontvanger	877	597	415	588	744	763	881	1.182
6 bijstandsontvanger	1.852	1.668	1.537	1.579	1.715	1.826	1.868	1.978
7 uitkering overig	474	470	509	548	584	639	735	730
8 arbeidsongeschikte	2.019	1.838	1.815	1.862	1.918	1.958	1.985	1.977
9 pensioen<65	837	735	659	600	665	598	552	496
10 student	3.146	3.170	3.167	3.276	3.519	3.616	3.799	3.900
11 overig niet-actief	3.758	3.309	3.009	2.978	2.701	2.632	2.589	2.513
Totaal	53.922	53.245	53.066	53.334	53.108	53.229	53.337	53.058
cat 2+3+4 samen	5.794	5.973	6.382	6.450	6.433	6.487	6.598	6.672

Aantal waarnemingen in onderzoeksbestand; IPO 2006-2013 met selectie op leeftijd, particuliere huishoudens en kernpersonen.

Raming ontbrekende bestanddelen in IPO/IVB

Van het IPO en IVB bestaan voorlopige en definitieve versies. Dat betekent dat op een bepaald moment ontbrekende gegevens aangevuld worden uit andere bronnen, en dat als

later alsnog definitieve aanslaggegevens volgen die niet meer aan het IPO/IVB worden toegevoegd. Met name voor zelfstandigen is het van belang om alleen de definitieve versie te gebruiken. Omdat hun definitieve belastingopgave vaak later beschikbaar komt dan die van werknemers, is in de voorlopige versie zo'n driekwart van hun gegevens voorlopig (in 2013). In de uiteindelijke versie is nog slechts zo'n 6 tot 10% van de gevallen te laat om in het IPO verwerkt te kunnen worden.³²

De raming van het ontbrekende 'inkomen uit onderneming' gebeurde t/m 2010 op een vrij grove manier, namelijk door overname van de winst van vorig jaar (t/m 2008) of van de voorlopige aanslag. Sinds 2011 wordt gebruik gemaakt van extra informatie uit de SZO, en is de geschatte informatie dus nauwkeuriger.

In de documentatierapporten van IPO wordt aangegeven dat kinderbijslag, inkomsten eigen woning en alle sociale premies geraamd worden. Eventuele premie van private verzekering voor ziektekosten/invaliditeit (niet-ZVW; variabele PH570ZWP in IPO) wordt echter wel direct waargenomen.

Longitudinale analyse: kernpersonen, huishoudens en hoofdkostwinners

Het IPO is opgezet als een gestratificeerde aselechte steekproef van personen, niet van huishoudens. Er zijn zo'n 100 duizend kernpersonen, die representatief zijn voor de gehele in Nederland wonende bevolking op 31 december. Alle huishoudenleden die er op een peilmoment 'aanhangen' worden ook meegenomen, omdat sommige variabelen nu eenmaal alleen op huishoudniveau betekenisvol zijn. De gewichten worden daarop aangepast: hoe meer personen in een huishouden, hoe kleiner de gewichten per persoon.³³ Daarnaast wordt jaarlijks nog herwogen naar provincie en leeftijdsklasse. Het is niet uitgesloten dat twee kernpersonen op enig moment tot eenzelfde huishouden behoren.

De populatie van kernpersonen blijft in het IPO elk jaar ongeveer hetzelfde, wel worden uitvallers vanwege migratie en overlijden vervangen door nieuwe kernpersonen uit emigraties en geboorten. De overige huishoudleden kunnen echter veranderen. Sterker nog, van de 7 miljoen huishoudens wijzigen er elk jaar gemiddeld 1 miljoen van samenstelling.³⁴ Het CBS raadt aan om bij longitudinale analyse alleen de kernpersonen te selecteren (zie documentatierapport IPO voor details). De samenstelling van het huishouden, het inkomen van de partner, huishoudinkomen en vermogen kunnen dan worden beschouwd als huishoudkenmerken van de kernpersoon.

De analyse van kernpersonen is wel wezenlijk anders dan een analyse op huishoudensniveau. Probleem is dat vermogenscomponenten en besteedbaar inkomen alleen als huishoudkenmerk worden waargenomen. Het is niet goed om mogelijk deze te splitsen en op persoonsniveau toe te delen. Dat betekent wel dat er in principe dubbeltelling ontstaat wanneer een huishouden meerdere kernpersonen bevat. Vanwege de aselechte steekproef is dit in principe geen probleem. In de analyse van alternatieve inkomensbronnen

³² In 2013 betreft het 6%.

³³ In het documentatierapport IPO2013 staat op blz. 26 het tegenovergestelde, maar dat is niet correct.

³⁴ Als het geboortes betreft is de impact voor de analyse natuurlijk minder groot dan wanneer volwassenen gaan samenwonen, scheiden of overlijden.

bij ziekte en arbeidsongeschiktheid is hierdoor wel een aanvullende veronderstelling noodzakelijk. Namelijk dat het vermogen ingezet kan worden als inkomensbron voor *elk* lid van het huishouden, ongeacht wie dat vermogen heeft ingebracht (dus ook als het een inwonend kind ouder dan 20 jaar betreft). Als meerdere leden uit een huishouden tegelijkertijd arbeidsongeschikt worden gaat die veronderstelling natuurlijk niet op, vandaar de ceteris paribus-clausule ten aanzien van de partner.

De kernpersoon is overigens niet hetzelfde als de hoofdkostwinner. Sterker nog, de kernpersoon kan ook gewoon een kind of gepensioneerde zijn. Een kernpersoon blijft elk jaar dezelfde persoon, terwijl de hoofdkostwinner van jaar op jaar kan veranderen. Ook is de kernpersoon niet hetzelfde als het 'hoofd van het huishouden' waarop de weging van IPO en de randtotalen uit de Huishoudensstatistiek zijn gebaseerd.

De gewichten in IPO zijn alleen geldig op persoonsniveau. Bij analyse van huishoudens binnen één jaar moeten de gewichten van alle huishoudleden worden samengenomen. Bij analyse van kernpersonen over meerdere jaren adviseert het CBS om iedere kernpersoon een ophooggewicht van 166 te geven. Ook als er toevallig twee kernpersonen in één huishouden zitten blijft dit gelden. Bij een groeiende bevolking wordt het aantal kernpersonen uitgebreid, zodat het gemiddelde gewicht elk jaar 166 blijft.

Componenten van bruto 'persoonlijk inkomen' en 'besteedbaar huishoudinkomen'

N.B. componenten die in rood zijn weergegeven dragen negatief bij aan het inkomen.

		besteedbaar inkomen	persoonlijk inkomen
	<u>1.1 Inkomen uit arbeid (excl. sociale lasten)</u>		
t1000wer	1.1.1.1 Loon werknemer	+	+
t1020amb	1.1.1.2 Loon ambtenaar	+	+
t1030dgn	1.1.1.3 Loon directeur-grootaandeelhouder (niet verzekerd)	+	+
t1040nat	1.1.2 Loon in natura	+	+
t1060ove	1.1.3 Inkomen uit overige arbeid	+	+
	<u>1.2 Sociale lasten werkgever:</u>		
pg410ww	* 1.2.1 Premie WW tlv werkgever	+	+
pg610wao	* 1.2.2 Premie arbeidsongeschiktheid tlv werkgever	+	+
pg710pen	* 1.2.3 Premie pensioen tlv werkgever	+	+
pg810zfw	* 1.2.x Premie ZFW/Zvw tlv werkgever	+	+
t1068zvw	1.2.4 Vergoede ZVW-premie door werkgever	+	+
t2070win	<u>2 Inkomen uit eigen onderneming</u>	+	+
	<u>3 Inkomen uit vermogen</u>		niet
t3080ren	3.1.1.1 Rente van banktegoeden	+	
t3100obl	3.1.1.2 Inkomsten uit obligaties	+	
t3110dab	3.1.1.3.1 Dividenden uit aanmerkelijk belang	+	
t3120div	3.1.1.3.2 Overige dividenden etc.	+	
t3140hew	3.1.2.1 Inkomsten uit eigen woning	+	
t3150ong	3.1.2.2 Overige inkomsten uit onroerend goed	+	
t3160ovb	3.1.3 Inkomsten uit overige bezittingen	+	
t3170rbw	3.2.1 Betaalde hypotheekrente eigen woning	-	
t3190rbs	3.2.2 Overige betaalde rente	-	
	4 Primair inkomen = 1 + 2 + 3		
	<u>5.1 Uitkering inkomensverzekeringen (excl. sociale lasten)</u>		
t5210ww	5.1.1.1 Uitkering WW	+	+
t5220wa	5.1.1.2 Uitkering wachtgeld	+	+
t5230zw	5.1.2.1 Uitkering ZW	+	+
t5240ao	5.1.2.2 Uitkering arbeidsongeschiktheid (inkomensverzekering)	+	+
t5250aop	5.1.2.3 Uitkering particuliere verzekering ivm ziektekosten/arbeidsongeschikthei	+	+
t5260aow	5.1.3.1 Uitkering AOW	+	+
t5270aww	5.1.3.2 Uitkering ANW	+	+
t5280pen	5.1.3.3 Uitkering pensioen e.d.	+	+
t5290ljp	5.1.3.4 Opgenomen bedrag van de levensloopregeling	+	+
	<u>5.1 Sociale lasten uitkeringsinstantie</u>		
pi440ww	* 5.2.1 Premie WW tlv uitkeringsinstantie	+	+
pi640wao	* 5.2.2 Premie arbeidsongeschiktheid tlv uitkeringsinstantie	+	+
pi840zfw	* 5.2.x Premie ZFW/Zvw over uitkering inkomensverzekering tlv uitkeringsinsta	+	+
t5288zvw	5.2.4 Vergoede ZVW-premie door uitkeringsinstantie inkomensverzekeringen	+	+
	<u>6.1 Uitkering sociale voorzieningen (excl. sociale lasten)</u>		
t6290abw	6.1.1 Uitkering ABW	+	+
t6300div	6.1.2 Uitkering IOAW, IOAZ, Wajong, etc	+	+
	<u>6.2 Sociale lasten uitkeringsinstantie</u>		
t6318zvw	6.2.4 Vergoede ZVW-premie door uitkeringsinstantie sociale voorzieningen	+	+
ps850zfw	6.2.x Premie ZFW/Zvw over uitkering sociale voorzieningen tlv uitkeringsins	+	+
	<u>overige uitkeringen</u>		
t6320kb	6.3 Uitkering kinderbijslag	+	niet
t6325kgb	6.4 Kindgebonden budget / kindertoeslag	+	niet
t6330stu	6.5 Uitkering studietoelage	+	+

		besteedbaar inkomen	persoonlijk inkomen
	<u>7 Ontvangen gebonden overdrachten</u>		
t7340hrs	7.1.1 Huurtoeslag/subsidie	+	niet
t7350rew	7.1.2 Rijksbijdrage eigen woning	+	niet
t7360tsk	7.2 Overige tegemoetkoming studiekosten	+	niet
t8370ont	8 Ontvangen inkomensoverdrachten	+	+
t9380onb	ad 9 Secundair inkomen, onbekend	+	+
	Hulpvariabele: Bruto inkomen = 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + onb		
v0390bet	10 Betaalde inkomensoverdrachten	-	niet
	<u>11 Premie inkomensverzekeringen</u>		
pg410ww	* 11.1.1.1.2 Premie WW tlv werkgever	-	-
pi440ww	* 11.1.1.2.2 Premie WW tlv uitkeringsinstantie	-	-
ph570zwp	11.2.1.2 Premie particuliere verzekering voor ziekte/invaliditeit	-	-
pg610wao	* 11.2.2.1.1.2 Premie arbeidsongeschiktheid tlv werkgever	-	-
pi640wao	* 11.2.2.1.2.2 Premie arbeidsongeschiktheid tlv uitkeringsinstantie	-	-
ph670aop	11.2.2.2 Premie particuliere verzekering ivm arbeidsongeschiktheid	-	-
pn700pen	11.3.1.1.1 Premie pensioen tlv werknemer	-	-
pg710pen	* 11.3.1.1.2 Premie pensioen tlv werkgever	-	-
ph770oup	11.3.2 Premie particuliere verzekering ivm ouderdom/nabestaanden	-	-
ph780ouv	11.3.3 Premie volksverzekering AOW en ANW	-	niet
ph790llp	11.3.4 Gespaard bedrag voor de levenslooprekening	-	-
	<u>12 Premie ziektekostenverzekeringen</u>		
pn800zfw	12.1.1.1 Premie ZFW/Zvw tlv werknemer	-	
pg810zfw	* 12.1.1.2 Premie ZFW/Zvw tlv werkgever	-	
pv820zfw	12.1.2.1.1 Premie ZFW/Zvw over uitkering inkomensverzekering tlv uitkeringsont	-	
po830zfw	12.1.2.1.2 Premie ZFW/Zvw over uitkering sociale voorzieningen tlv uitkeringsont	-	
pi840zfw	* 12.1.2.2.1 Premie ZFW/Zvw over uitkering inkomensverzekering tlv uitkeringsinst	-	
ps850zfw	* 12.1.2.2.2 Premie ZFW/Zvw over uitkering sociale voorzieningen tlv uitkeringsins	-	
pz860zfw	12.1.3 Premie ZFW/Zvw over overige inkomsten	-	
ph865zfw	12.1.4.1 Premie ZFW/Zvw aan zorgverzekeraar (verplicht)	-	
ph868zts	12.1.4.2 Zorgtoeslag (dit is een positief getal)	+	
ph880zkv	12.3 Premie volksverzekering AWBZ	-	
v3900ink	13 Belasting op inkomen	-	
bestink	Hulpvariabele: Besteedbaar inkomen (geen begrip op persoonsniveau)		

Bijlage B – Verschillen in definities

Zelfstandige of werknemer?

Er zijn meerdere definities van zelfstandigen in omloop. Belangrijkste verschil is dat tussen de oude indeling naar sociaal-economische klasse (SEC) en de nieuwere variant (SECJ). De nieuwe variant classificeert personen vooral op basis van hun belangrijkste inkomensbron. De oude doet dat ook, maar maakt daarbij een uitzondering voor zelfstandigen. Iedereen die in een bepaald jaar een bedrag aan winstinkomen (of verlies) heeft opgegeven wordt in de SEC-definitie tot de zelfstandigen gerekend, ongeacht de overige inkomsten.

Het verschil tussen de variabelen SEC en SECJ komt tot uiting in onderstaande tabellen. Het is evident dat het aantal zelfstandigen in de oude definitie groter is dan in de nieuwe definitie. Zo'n 138 duizend personen halen dermate veel inkomsten uit loondienst dat zij in SECJ tot de werknemers gerekend worden; het ondernemerschap is voor hun slechts een bijbaan. De verschillen betreffen waarschijnlijk vooral deeltijd-ondernemers, die niet zullen voldoen aan het uren criterium van de zelfstandigenaftrek.

Definitieverschillen: indeling SEC versus indeling SECJ (2013, leeftijd 20-59)

	Werknemer	Dga	IB-ondernemer (SECJ)	Freelancer	Meewerkend gezinslid	Werkloosheidsuitkering	Bijstand & overige uitkering	Overig	Totaal
Werknemer	5.522	-	-	-	4	-	-	48	5.576
Dga	-	160	-	-	-	-	-	-	161
IB-ondernemer (SEC)	138	8	683	-	-	11	15	16	871
Freelancer	-	-	-	80	9	-	2	-	94
Werkloosheidsuitkering	-	-	-	-	-	196	-	-	197
Bijstand	-	-	-	-	-	-	344	3	347
Overige uitkering	-	-	-	-	-	-	171	-	172
Arbeidsongeschikte	-	-	-	-	-	-	334	-	335
Pensioenontvanger (<65jr)	-	-	-	4	-	-	-	80	84
Student	76	-	-	-	-	-	8	564	650
Overig niet-actief	-	-	-	-	-	-	7	3	11
Zonder inkomen	-	-	-	-	6	-	-	516	522
Totaal	5.737	168	683	85	21	208	883	1.234	9.020

NB: deze aantallen zijn gebaseerd op de volledige IPO-steekproef zonder selectie op kernpersonen. Het aantal IB-ondernemers komt daardoor iets hoger uit (871 duizend) dan in de longitudinale steekproef (852 duizend).

Definitieverschillen: indeling SEC versus indeling SECJ (2013, alle leeftijden)

	Werknemer	Dga	IB-ondernemer (SECJ)	Freelancer	Meewerkend gezinslid	Werkloosheidsuitkering	Bijstand & overige uitkering	Overig	Totaal
Werknemer	5.973	-	-	-	4	-	-	423	6.402
Dga	-	190	-	-	-	-	-	-	192
IB-ondernemer (SEC)	147	8	784	-	-	12	3	66	1.035
Freelancer	-	-	-	98	10	-	3	2	114
Werkloosheidsuitkering	-	-	-	-	-	235	-	-	237
Bijstand	-	-	-	-	-	-	386	3	390
Overige uitkering	-	-	-	-	-	-	195	4	199
Arbeidsongeschikte	-	-	-	-	-	-	-	-	467
Pensioenontvanger (<65jr)	-	-	-	4	-	-	-	295	300
Pensioenontvanger (65+)	-	-	-	-	-	-	-	2.757	2.758
Student	78	-	-	-	-	-	10	857	947
Overig niet-actief	-	-	-	-	-	-	8	4	13
Zonder inkomen	-	-	-	-	7	-	-	3.768	3.775
Totaal	6.200	198	784	104	24	247	607	8.182	16.829

Pseudo-zelfstandigen in de verplichte verzekering tegen arbeidsongeschiktheid

De 138 duizend 'pseudo-zelfstandigen' met veel verzekerde inkomsten uit loondienst vormen een aparte groep in de discussie rondom verplichte verzekering voor arbeidsongeschiktheid. Eigenlijk zijn het verkapt werknemers die in de analyse in de Policy Brief opduiken als zelfstandige omdat ze in deeltijd wat bijklossen. Hoewel zij geen echte zelfstandigen zijn, kunnen zij voordeel hebben van een verplichte aov voor zelfstandigen als daar een minimumgrondslag ingebouwd zou worden. Stel dat iemand 5000 euro verdient als zelfstandige, maar dat hij verplicht wordt om zichzelf te verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid op het niveau van het minimumloon. Dan is het feitelijk een soort inkomensverzekering geworden, die persoon verzekert in die aov 20.000 euro bruto (individueel, zonder partnertoets etc.) ook al verdient hij maar 5000 euro bruto als zelfstandige. De aov is dan wel een inkomensverzekering, maar niet gebaseerd op het laatstverdiende loon.

Dat lijkt misschien vreemd, maar de alternatieven zijn beperkt:

- Deze mensen niet als zelfstandige classificeren maar als werknemer. Dat is wat het CBS in de nieuwe indeling doet, maar wat bij de implementatie van een verplichte verzekering niet vanzelfsprekend is. Waar leg je immers precies de grens?
- De minimumgrondslag niet hanteren als mensen ook inkomen uit loondienst hebben. Maar ook hier het uitvoeringsprobleem: waar leg je precies de grens?
- Meest radicale oplossing is om in de verplichte verzekering het onderscheid werknemer-zelfstandige helemaal op te heffen. Dan kan bijvoorbeeld de minimumgrondslag gaan gelden voor het totale inkomen uit arbeid, en niet alleen voor het gedeelte uit zelfstandigheid. Of elke werkende kan worden vrijgelaten om zelf een inkomensbedrag te kiezen om te verzekeren, ergens in een bepaalde bandbreedte.

Aantal privaat verzekerden

CBS heeft op Statline gegevens gepubliceerd (zie [link](#)) over het aantal zelfstandigen met een private verzekering in 2013. Daarbij is een andere bron gebruikt (Satteliet Zelfstandige Ondernemingen) dan dit achtergronddocument (IPO), waardoor de cijfers licht kunnen verschillen. De meeste verschillen zijn echter te verklaren doordat de CBS-subpopulatie op twee punten verschilt van de subpopulatie in dit achtergronddocument:

- CBS neemt ook personen van 60 jaar of ouder mee (en, indien zelfstandige, eventueel ook van 19 jaar of jonger).
- CBS gebruikt de nieuwe definitie van zelfstandigen (SECJ). Wij gebruiken vanwege de langere tijdreeks nog de oude definitie (SEC). In die oude definitie omvat de groep zelfstandigen ook personen die (naast winst) nog een andere inkomensbron hebben waaruit ze meer inkomen verwerven.

Private verzekering voor arbeidsongeschiktheid

Het gemiddelde van alle zelfstandigen in 2013 (leeftijd 20-59) komt uit op 24%. Uit CBS' andere databron, de SZO, komt een gemiddelde van 25% voor alle zelfstandigen.

<u>CBS obv SZO</u>		aantal (dzd)	<u>CPB (obv IPO)</u>	%	aantal (dzd)
	%		dga	36	163
zzp	21,9	797	ib-ondernemer	25	852
zmp	34,7	267	freelancer	1	92
alle zelfstandigen	25,1	1.064	alle zelfstandigen	24,4	1.108

Lijfrente, ten behoeve van pensioen

Ook hier verschillen CBS- en CPB-cijfers:

<u>CBS obv SZO</u>		aantal (dzd)	<u>CPB (obv IPO)</u>		aantal (dzd)
			dga	19%	163
zzp	11,7%	797	ib-ondernemer	13%	852
zmp	18,5%	267	freelancer	1%	92
alle zelfstandigen	13,4%	1064	ons gemiddelde:	13,0%	1.108

Bijlage C – Achtergrondtabellen

Achterliggende gegevens van figuren die in deze publicatie zijn opgenomen, zijn op verzoek te verkrijgen bij de auteurs.

Achtergrondkenmerken zelfstandigen in IPO 2013.

	Aantal personen 2013 (x1000)	Gemiddelden: Leeftijd	Bruto persoonlijk inkomen	Gestandaardiseerd bestedbaar huishoudinkomen
Werknemer	5.569	41,3	38,0	27,4
Zelfstandige	1.124	44,2	37,7	28,7
IB-ondernemer	871	43,6	34,9	27,7
Dga	161	47,0	65,6	37,5
Freelancer	93	44,5	15,5	23,7
Zelfstandige zonder partner	249	40,5	31,7	24,1
Zelfstandige, partner zelfstandige	328	46,6	37,1	32,0
Zelfstandige, partner in loondienst	418	43,9	40,0	30,6
Zelfstandige, partner werkt niet	129	45,8	42,9	23,5
Werknemer zonder partner	1.613	37,3	33,4	24,3
Werknemer, partner zelfstandige	427	43,2	39,3	30,8
Werknemer, partner in loondienst	2.949	42,4	39,0	29,4
Werknemer, partner werkt niet	579	45,4	45,0	23,3
Zelfstandige met aov	847	44,0	32,6	27,3
Zelfstandige zonder aov	277	44,7	53,1	33,1
IB-ondernemer met startersaftrek	143	38,7	33,5	28,2
Totaal leeftijdsgroep 20-59	6.693	41,8	37,9	27,6
NB: deze aantallen zijn gebaseerd op de volledige IPO-steekproef zonder selectie op kernpersonen. Het aantal IB-ondernemers komt daardoor iets hoger uit (871 duizend) dan in de longitudinale steekproef (852 duizend).				

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (088) 984 60 00

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Oktober 2016